

ACHTER DE SCHERMEN

NIEUWSBRIEF VAN HET WILLEM ELSSCHOT GENOOTSCHAP

inhoud

Elsschot eerste 'vreemdeling' die Huygensprijs kreeg toegekend

'Ik schrijf voor het genoegen van de schrijver'

Willem Dolphyn, kunstschilder en erfgenaam van Elsschot

'Méér Kaas!' was het antwoord

Elsschots huwelijk was verbintenis in goede en in kwade dagen

Willem Elsschot een gemankeerd advocaat? Allerminst!

'Uw waar zij waar, uw geld zij baar'

Willem Elsschot en de biografie van Geert van Oorschot

Actrice Jeannine Schevernels gidste Elsschot door tuin Rubenshuis

'Het leven is broos als glas'

Op 18 december 1951 werd Elsschot bekroond met de Constantijn Huygensprijs. Naast hem Josepha Mendels, die de Vijverbergprijs kreeg en juryvoorzitter F. Bordewijk.

Elsschot eerste 'vreemdeling' die Huygensprijs kreeg toegekend

MARCO ENTROP

Ondertekend door secretaris-penningmeester Jan Hulsker ging er op maandag 26 november 1951 een telegram van de Jan Campert-Stichting in Den Haag naar de Lemméstraat 21 in Antwerpen. Als Walter De Ridder het bericht niet per omgaande had doorgestuurd naar zijn vader in Parijs, dan had Alfons De Ridder uit de krant of pas na thuiskomst kunnen vernemen dat aan de schrijver Willem Elsschot de Nederlandse Constantijn Huygensprijs was toegekend. De geldprijs bedroeg 2000 gulden, omgerekend 26.000 Belgische francs, anno 1951 een aanzienlijke som.

Met de Constantijn Huygensprijs werd een geheel oeuvre bekroond. In het geval van Elsschot was dat bijzonder, want voor de eerste maal in de geschiedenis, niet alleen van de Jan Campert-Stichting maar ook van Nederland, werd een belangrijke literaire prijs toegekend aan een buitenlander.¹

Op 14 november 1951 had het bestuur van de Jan Campert-Stichting over de prijs vergaderd.² Het bestuur bestond uit F. Bordewijk (voorzitter),

Jan Hulsker, Martinus Nijhoff – zij vormden gedrieën de jury –, boekhandelaar Karel van Boeschoten en de Haagse gemeenteraadsleden J.J. Hangelbroek (ARP) en D. W. Dettmeijer (VVD). De laatste was die middag verhinderd, evenals Van Boeschoten, die in het buitenland verbleef.

De jury bleek eenstemmig te zijn overeengekomen de Vlaamse schrijver te bekronen. Nijhoff was ervan overtuigd dat dit besluit in België op zeer veel waardering kon rekenen. Van Boeschoten, onwetend van de unanieme keuze voor Elsschot, had zelf per brief Anton van Duinkerken als kandidaat naar voren geschoven. Maar dit voorstel werd door geen van de aanwezigen ondersteund. Van Duinkerken kreeg de Constantijn Huygensprijs pas in 1960.

Land van vrijdenkers

Nog onwetend van het heuglijke nieuws dat hem te wachten stond, was Elsschot met Fine op 26 november naar Parijs afgereisd om hun nieuwste kleinkind te bewonderen. Op 18 november 1951 was Jacques geboren, de eersteling van hun zoon Jan en schoondochter Mia. Terug in Antwerpen, vier dagen later, vielen hem de gelukwensen voor de prijs ten deel.

Een van de eerste felicitaties kwam van officiële zijde. Op 28 november 1951 gaf de Belgische ambassadeur Egbert Graeffe vanuit Den Haag in ambtelijke bewoordingen te kennen hoe verguld hij was met deze blijk van waardering voor zijn landgenoot: 'De erkenning van Uw betekenis als schrijver in Nederland onderstreept het zo verheugende feit dat alhier het besef is doorgedrongen, dat ook de Vlaamse schrijver, naast de Nederlandse, gelijke er toe kan bijdragen luister bij te zetten aan de Nederlandse letteren.'³

Ook van zijn Nederlandse vriend Peter van Steen ontving Elsschot een felicitatiebrief. Onmiddellijk nadat hij op 26 november het nieuws uit de krant had vernomen, zocht Van Steen telefonisch contact met Antwerpen, waar niet werd opgenomen. Op 2 december 1951 bracht hij Elsschot schriftelijk de gelukwensen over voor '[...] de verdiende bekroning, waaraan nog een bijzonder accent (ook voor mij) verbonden is omdat jij de eerste Vlaamse auteur bent die deze prijs krijgt. Het geeft weer moed want het blijkt dat hier toch nog mensen zijn met onderscheidingsvermogen.'⁴

In zijn antwoord aan Van Steen leek Elsschot zijn verbazing nog niet helemaal te boven. Op 5 december schreef hij hem: 'Wat nu die prijs betreft wist ik helemaal niet dat die bestond en had ik dat wél geweten dan zou ik geen ogenblik gedacht hebben dat die eenmaal aan mij zou worden toegekend, omdat ik zou gemeend hebben dat hij uitsluitend aan Nederlandse onderdanen kon uitgereikt worden. Dat onze Noorderbroeders zo gede-

cideerd over zulk een principiële kwestie heenstappen bewijst wel dat in Nederland, in strijd met veel legenden, vrijdenkers wonen. Ik bedoel in de ware betekenis van mensen die vrij denken. Ik kan mij niet voorstellen dat de driejaarlijkse Staatsprijs van ons Ministerie aan een Nederlander zou gegeven worden.'⁵

Het was de tweede keer dat Elsschot voor zijn oeuvre werd bekroond. Bij gelegenheid van zijn zestigste verjaardag had hij in 1942 de Letterkundige Prijs van de Provincie Antwerpen gekregen voor zijn 'gezamenlijk werk'. De Nederlandse Constantijn Huygensprijs was de laatste onderscheiding die hij bij leven zou ontvangen, na er ook een paar te zijn misgelopen. In 1960 werd Elsschot, twee dagen na zijn overlijden op 31 mei, inderhaast bedacht met de vijfjaarlijkse Staatsprijs voor Vlaamse Letterkunde, ter bekroning van zijn schrijversloopbaan.⁶

Eenheid van letterkunde

Met Elsschot vielen in 1951 meer schrijvers in de prijzen. Het bestuur van de Jan Campert-Stichting kende de in Parijs woonachtige schrijfster Josepha Mendels de Vijverbergprijs toe. Zij kreeg 1500 gulden voor haar roman *Als wind en rook*. De bundel *Het innerlijk behang* van de in 1950 gestorven Hans Lodeizen werd bekroond met de Jan Campertprijs, groot 500 gulden. Nieuw in 1951 was de prijs van 500 gulden voor het beste essayistische werk. Deze ging naar de Groningse dichter Hendrik de Vries voor zijn beschouwingen over poëzie.

Alle laureaten – met betrekking tot Lodeizen waren dat zijn ouders – ontvingen bericht dat de uitreiking van de prijzen zou plaatsvinden op dinsdag 18 december 1951, om 11.30 uur in de oude raadzaal van het stadhuis aan de Groenmarkt in Den Haag.

Elsschot nam zijn vrouw en enkele familieleden mee. Van zijn vrienden was Peter van Steen in elk geval van de partij. Josepha Mendels nodigde een paar Nederlandse kennissen uit. Het echtpaar Lodeizen was wegens verblijf in het buitenland verhinderd. Hendrik de Vries meldde zich ziek.

Volgens het verslag van de plechtigheid in de Antwerpse editie van *Het Handelsblad* van 19 december 1951 en in de *Volksgazet* van die dag werd de uitreikingsplechtigheid bijgewoond door een groot aantal genodigden. Onder de hooggeplaatsten waren de Belgische ambassadeur Graeffe, zijn attachés Louis Couvreur en Marcel Swinnen en de consul-generaal van België in Rotterdam, Eugène Van de Pitte. Het ministerie van O.K. & W. was vertegenwoordigd door kabinetschef mr. H.J. Schölvink. Den Haag had het voltallige gemeentebestuur afgevaardigd. Tussen de 'vele bekende Nederlandse letterkundigen' bevonden zich onder anderen de eerdere prijswinnaars Van Eyck en Bloem.

Als gastheer opende burgemeester F.M.A. Schokking de bijeenkomst. Na verwelcoming van alle aanwezigen complimenteerde hij het bestuur van de Jan Campert-Stichting, dat op advies van de jury de meesterprijs had toegekend aan een Vlaamse auteur, 'daarmee de eenheid van de Zuid- en Noordnederlandse letterkunde onderstrepde.' Aan mr. Bordewijk liet hij de taak de keuze van de jury zo meteen nader toe te lichten. 'Ik wil mij er toe beperken', sprak Schokking, 'er hier mijn vreugde over uit te spreken dat deze bekroning ons in de gelegenheid stelt, U, meneer Elsschot, hier als illustreer Nederlands schrijver van over de grenzen te mogen begroeten en huldigen.'⁷

Bordewijk *overruled* de burgemeester door er in zijn toespraak op te wijzen dat de toekenning van de hoogste onderscheiding – voor het eerst aan een niet-Nederlander – geheel los moest worden gezien van de Nederlands-Belgische toenadering op letterkundig gebied. 'Persoonlijk ben ik een voorstander van dit laatste, maar de Stichting mag krachtens haar doelstelling zich niet op dat terrein begeven. Voor haar geldt anderzijds geen grens tussen Essen en Roosendaal, zodat de Belg Willem Elsschot, een meester in het Nederlandse creatieve proza, door haar met de Constantijn Huygensprijs kon worden bekroond.'⁸

Ónze Elsschot

Bordewijk vleide Elsschot door te stellen dat de Nederlandse romanschrijvers in sommige opzichten nog iets konden leren van hun Belgische collega's, met name wat het verhalend element betrof. In dit verband noemde hij de naam van Richard Minne. Bordewijk moest bekennen, misschien wel tot zijn schande, dat hij tot voor kort nooit van Minne had gehoord. Eerst na lezing van een recent artikel van Karel Jonckheere over Minne was Bordewijk overtuigd geraakt van het belang van deze schrijver.⁹

'Intussen', vervolgde de voorzitter, 'zijn wij toch verheugd dat een figuur als Elsschot behoort tot ons taalgebied, waarmede hij ónze Elsschot is. Over het werk zelf van Elsschot zal ik weinig zeggen. Een meesterprijs moet geen motivering behoeven en dat geldt ook hier van een oeuvre, niet omvangrijk tussen zijn aanvang, *Villa des Roses* en zijn einde, *Het Dwaallicht*, maar imposant omdat bijna alle onderdelen toppen zijn. [...]. Elsschot is van de Nederlands schrijvende Vlamingen degenen, die in zijn stijl en woordkeus het meest Noordelijk gericht is, in die mate dat men hem zelfs geen recht doet door hem een schrijver benoemen Roosendaal te noemen; men zou moeten zeggen: hij is een schrijver van boven de Moerdijk.'¹⁰

Tweede De Ridder

Na de rede van de voorzitter ging burgemeester Schokking over tot de (symbolische) uitreiking van de prijzen –

oorkondes voor de schrijvers en bloemen voor de dames – en volgden de dankwoorden.¹¹ Elsschot begon met te vertellen dat hij aanvankelijk dacht dat er een vergissing in het spel moest zijn toen hem het nieuws van de prijs bereikte. Hij meende dat die was bedoeld voor André De Ridder, 'want er is nog een tweede De Ridder die schrijft.' Door de journalist van *Het Vaderland* werd deze opmerking alsnog verkeerd begrepen. Hij presteerde het in zijn verslag van de prijsuitreiking, in de krant van 18 december 1951, juist die andere De Ridder aan te wijzen als de schrijver die schuilging achter het pseudoniem Willem Elsschot.

Elsschot kon zich voorstellen dat met zo veel schrijvers in het Nederlands taalgebied de juryleden met de handen in het haar moeten hebben gezeten. 'Het is zeer zeker iets ongewoons dat in welk land ook een dergelijke prijs toe-

Voor de eerste maal aan
vreemdeling toegekend

Constantijn Huygensprijs
in Den Haag uitgereikt
aan Antwerpenaar
Willem ELSSCHOT
„Nederlandse letterkunde houdt
niet op in Roosendaal of Essen”

In aanwezigheid van Graeffe, Ambassadeur van België te Den Haag, heeft burgemeester Schokking Dinsdagmorgen in het Haags stadhuis, tijdens een plechtige bijeenkomst, aan Willem Elsschot de Constantijn Huygensprijs 1951 (sroot 2.000 guld of 26.000 B. fr.), toegekend door de Jan Campertstichting, uitgereikt.

De Jan Campertstichting is genoemd naar de in de jongste oorlog overleden Nederlandse dichter Jan Campert en reikt ieder jaar de Constantijn Huygensprijs uit als waardering voor het gehele werk van een auteur. Voorts reikt zij nog prijzen uit voor de beste roman, de beste poëzie door een jong auteur en voor een essay. De prijs voor de beste roman werd Dinsdag eveneens uitgereikt en wel aan de schrijfster Josepha Mendels voor haar roman «Als wind en rook».

Burgemeester Schokking noemde in zijn rede het een eer en een voorrecht, dat de H. en Mevrouw De Ridder uit Antwerpen naar Den Haag hebben willen komen. Spreker zelde dat het nog niet is voorgekomen dat een niet-Nederlander een prijs heeft gekregen voor literair werk in het Nederlands en meende dat hiermede nu op uitnemende wijze de eenheid werd onderstrept van de Noord- en Zuid-Nederlandse letterkunde.

WAT DE NEDERLANDSE AUTEURS VAN DE BELGISCHE KUNNEN LEBEN.

Hierna sprak de voorzitter van de Jan Campertstichting, F. Bordewijk, nog over het doel van de stichting, welke is het bevorderen van de Nederlandse letterkunde. En deze is niet aan de politieke en staatkundige grens van Essen en Roosendaal gebonden. De taalgrens omvat een gebied van 16 miljoen Nederlands sprekende en schrijvende zielen en daartoe behoort Willem Elsschot. Omdat hij een van de belangrijkste Nederlandse prozaschrijvers is heeft de Jan Campertstichting hem deze meesterprijs toegekend. Bordewijk was voorts van 1949-1951 (Zie vervolg blz. 3)

Veiligheidsraad beraadslaagt over kandidatuur van Italië

In de Veiligheidsraad heeft de U.S.S.R. zich gekant tegen de opnemng van Italië in de UNO.

De Veiligheidsraad heeft met 8 tegen 1 stem U.S.S.R. bij 2 onthoudingen (Joegoslavië en Indië) besloten bij voorrang de toelating van Italië tot de UNO te bespreken en daarna die van de andere landen, die een verzoek hebben ingediend.

Verslag in de Antwerpse editie van *Het Handelsblad* van 19 december 1951.

gekend wordt aan een vreemdeling, want al zijn Noorden Zuid-Nederlanders eigenlijk tweelingbroeders, toch zijn wij onderdanen van een andere staat.' Dat de keuze ten slotte op hem was gevallen, vond hij blijk geven van de ware Beneluxgeest. Elsschot maakte een toespeling op de actualiteit van dat moment. De eindeloos durende onderhandelingen om tot een economische samenwerking te komen tussen Nederland, België en Luxemburg waren eind 1951 in het slop geraakt. De Jan Campert-Stichting had laten zien dat de Beneluxgedachte in de letteren zonder problemen ten uitvoer kon worden gebracht. Elsschot sprak tot slot dan ook de hoop uit dat België bij de eerstvolgende gelegenheid in dezelfde geest zou handelen en een literaire prijs van belang zou toekennen aan een Nederlander. Maar die vlieger ging niet op, want de Belgen kennen geen equivalent van de Constantijn Huygensprijs.

'Wij beginnen met Benelux', had Nijhoff tegen Herman Teirlinck gezegd. 'Geven jullie nu volgend jaar een staatsprijs aan iemand van ons?' Teirlinck had hierop niet willen antwoorden, maar het lag op zijn lippen om te zeggen: 'als ge ook een Elsschot hebt.'¹²

Dubbel prettig

Na afloop gaven de Belgische ambassadeur Graeffe en zijn vrouw een receptie in hun weelderige ambtswoning aan de Jacob Catslaan in het Haagse villapark Zorgvliet. Tussen de politieke ambtsdragers, aanwezig in diverse rangen en standen, waren de schrijvers het feestelijk middelpunt. Behalve Elsschot had de ambassadeur ook Josepha Mendels uitgenodigd. Op hen bracht het gezelschap een heildronk uit. Op verzoek van Graeffe was eerder die dag door een attaché van de Belgische ambassade in Zwitserland een krans gelegd op het graf van Lodeizen in Lausanne.¹³

De Belgen waren trots op hun schrijver. Toen Elsschot op 7 mei 1952 de leeftijd van zeventig jaar bereikte, werd hij door een speciaal voor deze gelegenheid samengesteld 'Hulde-Comité' dubbel gehuldigd: ter ere van zijn verjaardag en wegens zijn bekroning met de Constantijn Huygensprijs.

In zijn dankwoord aan de Jan Campert-Stichting had Elsschot zijn blijdschap over de prijs met een kwinkslag gebracht: 'als een schooljongen die onverhoopt een prachtig Sint Nicolaasgeschenk gekregen heeft.' Maar hij was er werkelijk zeer verguld mee. In het radio-interview dat Jac. van der Ster hem enige maanden later afnam (zie hiernaast), vertelde Elsschot dat het winnen van de Constantijn Huygensprijs hem veel genoeg had gedaan. 'Ik heb het aangevoeld als een werkelijke onderscheiding, vooral omdat het van een vreemd land kwam. Dat is dubbel prettig.' Die 2000 gulden waren natuurlijk ook mooi meegenomen. Dat was andermaal prettig.

Noten

1. De Constantijn Huygensprijs wordt sinds 1947 jaarlijks toegekend door de Jan Campert-Stichting voor complete oeuvres. Vóór Elsschot waren de winnaars: P.N. Van Eyck (1947), A. Roland Holst (1948), J.C. Bloem (1949) en Geerten Gossaert (1950).
2. Notulen van de vergadering van de Jan Campert-Stichting, d.d. 14 november 1951. Archief Jan Campert-Stichting, collectie Haags Gemeentearchief, toegangsnummer: 0958-01, inv. 4: Agenda's en notulen van het bestuur, 1948-1979.
3. Brief van E. Graeffe aan A. De Ridder, d.d. 28 november 1951. Fotokopie collectie Thijs Wierema, Amsterdam.
4. Hein Aalders, *'Ik wenste dat je mijn vader was.'* *De vriendschap tussen Peter van Steen en Willem Elsschot.* WEG cahier 10 (Antwerpen 2012), p. 73.
5. Willem Elsschot, *Brieven.* Verzameld en toegelicht door Vic van de Reijt met medewerking van Lidewijde Paris (Amsterdam 1993), p. 813-815.
6. Marco Daane, 'Geen haast met de betaling. Elsschot in de prijzen – en soms ook niet', in: *De Parelduiker*, jrg. 6 (2001), nr. 4-5, p. 152-161.
7. 'Rede van mr. F.M.A. Schokking, burgemeester van 's-Gravenhage', in: *Redevoeringen / gehouden bij de uitreiking van de / prijzen beschikbaar gesteld door de / Jan-Campertstichting / op 18 December 1951 te 11.30 uur / in de oude raadzaal van het stadhuis / aan de Groenmarkt.* Gestencilde publicatie. Archief Jan Campert-stichting, 1947-1996, collectie Haags Gemeentearchief, toegangsnummer: 0958-01, inv. 3: Teksten van toespraken ter gelegenheid van prijsuitreikingen, 1948-1971.
8. 'Verslag van de rede van mr. Bordewijk, voorzitter van de Jan Campert-stichting', *ibidem*.
9. Karel Jonckheere, 'De Vlaamse dichter Richard Minne zestig. Zijn boeken laat hij door anderen maken', in: *De Groene Amsterdammer* van 8 december 1951, p. 11.
10. Op. cit. (noot 8).
11. 'Rede van A. De Ridder / winnaar van de Constantijn Huygensprijs 1951', *ibidem* (noot 7). Ook in: Willem Elsschot, *Nagelaten werk* (Amsterdam 2006), p. 105-106.
12. Gerard Walschap aan Lieve en Marcel Vertommen-De Vleeschauwer, d.d. 15 november 1951 [brief verzonden na 26 november 1951], in: Gerard Walschap, *Brieven 1951-1965.* Verzameld en toegelicht door Harold Polis, Bruno Walschap en Carla Walschap (Amsterdam-Antwerpen 2002), p. 196.
13. 'Receptie ter ere van Elsschot', in: *Haagsche Courant* van woensdag 19 december 1951, eerste blad, p. 3.

Marco Entrop (1956) is redacteur van het literair-historische tijdschrift *De Parelduiker*. In het Elsschotnummer van *De Parelduiker* (2001/4-5) publiceerde hij over de Amerikaanse editie van *Tsjip en De Leeuwentemmer*. Aansluitend brengt Marco Entrop op de volgende pagina's als primeur de volledige tekst van het radio-interview dat Jac. van der Ster met Elsschot had.

‘Ik schrijf voor het genoeg van de schrijver’

Een interview met Willem Elsschot

Jac. van der Ster (1909-1973) was een groot bewonderaar van het werk van Willem Elsschot. Tweemaal mocht de redacteur en columnist van *De Groene Amsterdammer* hem ontmoeten, thuis in Antwerpen, waar de schrijver hem ontving voor een interview. In het kerstnummer van 24 december 1953 herinnerde Van der Ster zich zijn eerste bezoek aan de Lemméstraat: ‘De eerste keer begon ik mij na een half uur een weinig angstig af te vragen, of ik wel iemand anders zou vinden dan de vreemde, die naast mij zat op een kleine bank, en die bijna zo verlegen leek als ik mij voelde.’ Die vreemde was Alfons De Ridder, de koele zakenman, voor wie Van der Ster niet gekomen was. Het gesprek wilde maar niet op gang komen. Elsschot bleef vriendelijk maar op afstand, totdat Van der Ster een regel aanhaalde uit een van zijn boeken: ‘Het scheen hem haast te verbazen, dat ik die kende, maar toch ook wel te verheugen. Ergens ging een deurtje open en Mijnheer de Ridder ging zachtjes naar buiten, en Willem Elsschot kwam binnen en zette zich naast mij.’

Van het interview met Elsschot is een geluidsopname bewaard gebleven. Waarschijnlijk is het destijds afgenomen voor *Met en zonder omslag*, de letterkundige radio-rubriek van de VARA op de zondagochtend, onder redactie van Garnt Stuiveling en Max Dendermonde. Eens in de zoveel tijd leverde Van der Ster aan dit programma de bijdrage ‘Bij onze schrijvers thuis’, waarvoor hij over de vloer kwam bij onder anderen Gerrit Achterberg, Anna Blaman, Belcampo, Victor van Vriesland, Gerard Wal-schap en Maurice Gilliams. Van der Ster's bezoek aan Elsschot vond plaats eind maart of begin april 1952. Elsschot vertelt dat hij onlangs van zijn uitgever Van Kampen een exemplaar heeft ontvangen van een heruitgave van twee van zijn boeken. In *Nieuwsblad voor de Boekhandel* van 20 maart 1952 wordt het verschijnen vermeld van een herdruk van *Tsjip/De leeuwentemmer*.

Het is niet bekend wanneer het gesprek van Van der Ster met Elsschot op de radio is uitgezonden, maar lang na de opname zal het niet zijn geweest. Een introductie op het interview ontbreekt op de opname, evenals een openingsvraag. Elsschot valt met de deur in huis.

Het is als het ware een vak, schrijven. Eenieder beoefent zijn vak op zijn manier. Het is heel moeilijk uit te leggen. Hoe men ertoe komt op die of die manier te schrijven. Dat weet de schrijver zelf niet.

Maar u hebt in een van uw boeken zo'n treffende analyse, zo'n stijlanalyse gegeven, weet u wel. Die bepaalde zin, hoe die begint en hoe die zin ten slotte wordt.

Ja, ‘Inleiding tot Tsjip’.

Ik heb me daar altijd bij afgevraagd: schrijft u werkelijk bewust altijd zo of is dit nu een spel van u geweest dat u er als het ware achteraf ingelegd hebt.

Dat is de stijl. Dat is pas als het geschreven is en ik begin dan de tekst goed na te kijken, dan kan ik die zo ontleden. Ik heb het willen doen met het hele boek, die ontleding waar u het over hebt, maar dat zou te lang geworden zijn. Ik heb het alleen gedaan met de inleiding.

Hebt u dat voor uzelf gedaan?

Ik heb dat gedaan voor mijn plezier, die tekst ontleed. Me dunkt dat het nogal geslaagd is. Het is in ieder geval een precieze ontleding van wat ik geschreven heb. De eigenlijke tekst dus die overblijft, is een condensatie. Ik maak niet eerst de lange tekst en dan de condensatie. Als ik schrijf dan bestaat die condensatie al.

Die komt spontaan.

Die zit waarschijnlijk in mijn geest, ik weet het zelf niet. Ik schrijf alleen, het hoogst nodige haal ik eruit. En ik veronderstel dat dat een eigenaardigheid van mijn stijl is.

Dat is inderdaad geloof ik wel wat uw stijl het meest ty-peert, deze gedrongenheid, deze compactheid, zou ik zeg-gen. Dat u inderdaad geen oog of oor gebruikt...

Dat is niet gewild, dat komt zo vanzelf. Ik kan het niet anders. Als ik anders schrijf dan vind ik het flauw en dan zou ik het beginnen eruit te halen.

Er is nog een merkwaardigheid in uw werk wat ons Hol-landers natuurlijk bijzonder opvalt. Van alle Vlaamse au-teurs bent u, ik zou haast zeggen, het minst Vlaams in uw taalgebruik. Hoe komt het dat bepaalde auteurs zo veel meer typisch Vlaamse woorden en uitdrukkingen gebrui-ken dan u. Is dat gewild?

Ja, dat weet ik niet. Ik veronderstel dat ze het niet anders kunnen. De meeste van de Vlaamse schrijvers zijn nog nooit uit België geweest, hè. Maar ik heb vijf jaar in Holland gewoond. Jaren terug, toen ik 25 was. Van mijn vijftiengste tot mijn dertigste jaar.

Dat was in die periode toen u die verzen schreef?

Dan ben ik beginnen te schrijven. Dan heb ik mijn eerste boek geschreven, *Villa des Roses* en die verzen ook, die enkele verzen, de moeite niet waard om ze te noemen, want het zijn er maar een tiental, een twaalfal. Dat verblijf in Holland, dat heeft toch wel een zekere invloed op mij gehad, wat de taalkennis betreft, hè. Maar veel Vlaamse schrijvers die kunnen het niet anders schrijven dan ze doen, want men schrijft nooit met opzet een taal die niet helemaal in orde is, zal ik maar zeggen. Dat vindt men onder andere in Frankrijk of Duitsland niet, of in Engeland niet. Ze schrijven er een behoorlijke taal, ook in Holland.

Wat vindt u op het ogenblik van de verhouding tussen de Vlaamse en de Noord-Nederlandse literatuur? Ik bedoel er dit mee: onze indruk is weleens, en zeker mijn persoonlijke indruk, dat op het ogenblik de Vlamingen ons de baas zijn.

Ja, ik kan dat moeilijk beoordelen. Ik lees niet veel, begrijpt u? De meeste schrijvers ken ik niet. Hun werk ook niet. Ik kan daar geen oordeel over vellen.

Het valt mij op dat hier in deze kamer zo weinig boeken staan. Hebt u die elders opgesteld?

Nee, ik heb geen boeken.

U hebt helemaal geen boeken?

Nee.

Wilt u dat bewust niet?

Nee, een paar boeken heb ik. Ik heb een bijbel en ik heb *Reinaert de vos* en nog een paar boeken, vier of vijf of zes. Dat is alles.

Werkelijk? Hebt u helemaal verder geen boeken? Zelfs uw eigen boeken niet?

Nee, ik heb een exemplaar van twee van mijn boeken op het ogenblik die ik pas gekregen heb van Van Kampen, omdat het een nieuwe uitgave was. Anders zou ik er geen hebben.

Dat is wel heel merkwaardig.

Maar die heb ik nu zeker niet nodig, mijn eigen boeken. Want die ken ik uit het hoofd. Ongeveer toch.

Maar u zou ze voor de aardigheid, of laten we veronderstellen uit ijdelheid...

Als ik boeken heb, dan worden ze allemaal meegenomen door mijn oudste zoon. Die heeft er des te meer. Als ik een boek nodig heb, dan haal ik het daar en dan neemt hij het daarna weer mee terug naar huis.

Recenseren of zo doet u ook nooit.

Nee, recenseren of kritiek schrijven of zo. In dagbladen. Nee, dat doe ik niet.

Eigenlijk heb ik altijd de indruk dat u de literatuur als iets helemaal buiten het normale leven beschouwt. Is dat zo?

Ik heb het nooit beschouwd als een vak. Ik heb er plezier in gevonden die boeken te schrijven. Soms, sommige toch. Schrijven is prettig als het goed gaat. En het is pijnlijk als het niet goed gaat.

Maar als u nou schrijft, als u bezig bent aan een boek, werkt u daar dan constant aan of zo maar te hooi en te gras?

Nou iedere dag een beetje. Iedere dag, laat ik zeggen, een uur of zo. Of twee uren. Als het goed gaat soms twee uur, soms drie uren. Gaat het niet goed, ja, dan houd ik op na een half uur. Dan duurt het soms wel een paar dagen eer ik opnieuw begin.

Schrijft u gemakkelijk of moeizaam?

Er zijn passages die als het ware vanzelf komen. En dan zijn er andere die moeilijk geboren worden. Maar men moet toch nadenken om een aanknopingspunt te vinden met wat reeds geschreven is en denken aan wat er nog komen moet om een zekere harmonie te behouden.

Mag ik u nog een vraag stellen? In het begin hebt u gezegd dat u min of meer verwacht niet meer te zullen schrijven. Nou maakt het natuurlijk voor u en voor uw leven niet het minste verschil of ik of een ander tegen u zegt dat-ie dat betreurt. Maar zouden we de zaak zo mogen stellen: heeft de auteur tegenover de mensen die nou één keer van zijn werk houden en naar dat werk verlangen en naar dat werk vragen, een zekere plicht?

Als men zeker is zo goed te kunnen schrijven als men geschreven heeft, dan moet men blijven schrijven. Ben ik mee akkoord. Maar wanneer men die zekerheid niet heeft, dan heeft men het recht niet meer te schrijven.

Het is dus zo dat als u niet meer schrijft, dan komt dat omdat u niet verwacht, laten we zeggen, uw eigen peil te handhaven.

Dat is misschien wel de reden, ja. Maar ik heb daaromtrent geen zekerheid. Maar dat vrees ik toch.

U weet dat het een Noord-Nederlander moeilijk afgaat om spontaan hartelijk te zijn, maar ik zou toch wel van ganser harte willen zeggen: ik hoop dat u wel weer zult schrijven.

Nou ja, het doet mij plezier dat u mij hiertoe aanzet. Ik vraag zelf niet beter, maar het moet vanzelf komen, het verlangen om nog eens te proberen, zal ik maar zeggen.

U zegt een relatie met uw lezerspubliek te hebben. Bestaat dat lezerspubliek helemaal niet, is dat nou fictief? Schrijft u alleen maar voor uzelf of schrijft u ook voor een publiek?

Als ik schrijf, dan schrijf ik voor het genoegen van de schrijver. Ik heb nooit gedacht aan de verkoop van mijn boeken noch aan de lezers. Maar ik heb van veel lezers zeer hartelijke brieven ontvangen die me dan toch veel genoegen gedaan hebben. Men is nooit onverschillig tegenover een blijk van sympathie, nietwaar? Maar die zijn altijd individueel. Die komen niet van een massa. De massa ken ik niet. Maar er staan altijd mensen op die zich de moeite geven je te schrijven over je werk. Vooral in Holland, veel meer dan in Vlaanderen. Zeer eigenaardig. De Hollanders die doorgaan als zijnde niet spontaan, die zijn veel spontaner in zulke zaken. Die geven zich de moeite de pen op te nemen en ineens te gaan schrijven aan een onbekende schrijver, die ze niet kennen dus. Dan schrijven ze aan de uitgever en die stuurt de brieven door. Zo heb ik heel hartelijke, aardige brieven ontvangen van Hollandse mensen. Groot aantal.

Als u nou, zoals kort geleden een prijs krijgt, een literaire prijs, dan schenkt dat toch wel een zekere voldoening. Niet om de prijs zelf, maar...

Dat heeft me zeker genoegen gedaan. Die Constantijn Huygensprijs, hè. Heeft me veel genoegen gedaan. Ben daar ook uitstekend ontvangen en zo veel blijken van vriendschap en sympathie heb ik daar gevonden in Den

Haag, dat men niet anders kan zijn dan dankbaar. Het zou aanstellerig zijn wanneer iemand moest zeggen dat hij daar onverschillig tegenover staat. Is 't waar of niet?

Dat ben ik volkomen met u eens, maar dat wordt wel vaak gezegd.

Ja, maar dat is bij mij toch het geval niet geweest. Verre van dat. Ik was alleen heel verwonderd toen ik die prijs kreeg. Ik was in Parijs toen ik dat bericht ontving en dacht zelfs een ogenblik dat het een vergissing was, omdat er nog een De Ridder is die schrijft, hè.

Maar die schrijft Frans, dacht ik.

Meer Frans ja, maar hij schrijft toch ook wel Nederlands. Enfin, toen bleek dat ik het wel degelijk was en ik moet zeggen dat ik het prettig vond. Ik heb het aangevoeld als een werkelijke onderscheiding, vooral omdat het van een vreemd land kwam. Dat is dubbel prettig.

Ja, een vreemd land is natuurlijk... in de taalrelatie is het toch relatief...

Maar toch. Het is geen gewoonte om een dergelijke prijs aan een niet-onderdaan te schenken. Is 't waar of niet? In België geloof ik niet dat dat al gebeurd is.

Laten we hopen dat het een precedent is, maar het is natuurlijk begrijpelijk waar nou één keer het Vlaamse en het Hollandse taalgebied één zijn, dat men deze grenzen uit het oog moet verliezen. Ook bij deze dingen.

De Haagse burgemeester Schokking reikt Elsschot (hier met zijn vrouw Fine) de Constantijn Huygensprijs uit. Links de schrijfster Josepha Mendels.

Ik vind dat uitstekend, zeker. Niet omdat ik ervan profiteerd heb, maar wat u zegt is waar. Dat behoorde algemeen te zijn, dat behoorde dikwijls te gebeuren. De Fransen konden best aan Zwitsers of aan Canadezen, die ook Frans schrijven, de grote staatsprijzen geven en zo. Ik hoop dat de Belgen een Hollander zullen bekronen bij de eerste gelegenheid.

U zei dat u zo weinig las, maar zijn er helemaal geen auteurs die u toch wel waardeert?

Ja, maar zeker. Ik lees niet veel maar ik heb wel gelezen, hoor.

Maar u hebt geen speciale voorkeur?

Ik houd veel van Stendhal, van Dostojevski, van Balzac, van Poe, van Wells ook.

Zijn toekomstromans of algemeen?

Al zijn werk. Dan van Multatuli. Dat apprecieer ik ook in hoge mate. Dat vind ik de beste Nederlandse prozaschrijver. Dunkt mij. Multatuli. Die het langst zal blijven. Die het langst zal leven, ja. Ik bedoel dan het werk.

Couperus?

Ja, dat is toch een klasse minder voor mij.

Vindt u dat een klasse minder dan Multatuli?

Dan Multatuli, ja dat dunkt mij, ja.

Het werk is heel ongelijk, natuurlijk.

Het werk van Multatuli?

Nee, van Couperus.

Multatuli's werk is niet zo ongelijk. Dat is één brok als het ware, hè.

Houdt u speciaal van zijn 'Max Havelaar' of 'Woutertje Pieterse' of ook wel van zijn 'Ideeën'?

Vooraf van zijn romans, zoals *Max Havelaar* en *Woutertje Pieterse*. *Camera obscura* vind ik ook een prachtig werk en dan onze *Tijl Uilenspiegel* van De Coster. Kent u dat?

Ja, natuurlijk.

Dat is in het Frans geschreven.

Ik heb het in het Frans gelezen, maar om de een of andere reden preferer ik het in het Nederlands te lezen, omdat het eigenlijk zo'n typisch Nederlands boek is, vindt u dat niet?

Ja, dat Frans is Nederlands. Dat is Vlaams. Het is wel een zeer eigenaardige taal waarin dat geschreven is. Maar het is meesterlijk. Het is een kolossaal boek. Een boek zoals men er maar één kan schrijven.

Het interview door Jac. van der Ster met Willem Elsschot maakt deel uit van de collectie A. De Ridder, die berust in het Letterkundig Museum, Den Haag (sign. NLMD GD 00208 / D 4 (g) 96). Het verschijnt hier voor het eerst in druk.

Advertentie

'Multatuli is ons taalgebied een ware Prometheus geweest. Afgestoten door alle machthebbers heeft hij [...] zonder versagen de fakkel van het non-conformisme en van de opstandigheid hooggehouden. Uit zijn as is de hele moderne literatuur opgeflakkerd. Zijn cultus is ons aller heilige plicht.'

(Willem Elsschot, 1950)

Word lid van het Multatuli Genootschap, steun het Multatuli Huis en ontvang uitnodigingen voor symposia, het Jaarboek Multatuli 2015 over klokkenluiders en een welkomstgeschenk.

www.multatuli-huis.nl
info@multatuli-museum.nl

Willem Dolphyn, kunstschilder en erfgenaam van Elsschot

Eric Rinckhout

Willem Dolphyn (1935-2016) was 'een schone mens'. Wie hem één keer had ontmoet, vergat hem niet meer: een beer van een vent, ruwe bolster blanke pit, hart van peperkoek, een reus op lemen voeten, en een vat vol verhalen en tegendraadse humor. Hij sprak graag over zijn grootvader Willem Elsschot: over de mens en over de schrijver. Willem had Elsschot tenslotte vijftwintig jaar lang van nabij gekend: hij was de tweede kleinzoon. Maar Willem Dolphyn was niet alleen 'erfgenaam van Elsschot': hij was zelf kunstenaar - de laatste der fijnschilders - en ook daarin was hij 'buiten categorie'.

Ik heb Willem Dolphyn leren kennen toen ik begin oktober 2002 Ida De Ridder - Elsschots jongste dochter - ging interviewen. De aanleiding was Elsschots 120ste geboortedag en het feit dat Ida de gedichten van haar vader gloedvol had ingelezen op een cd bij een nieuwe, aparte editie van Elsschots *Verzen*.

Willem Dolphyn (1935-2016).

'Ge moet ook maar eens binnenspringen bij Willem Dolphyn', had Ida gezegd. 'Hij weet veel over Elsschot. Zijn atelier is hier, in een van de huizen van de Berg van Barmhartigheid. Als hij er is, staat zijn deur open. Kloppen en binnengaan.' Dat deed ik ook, zij het met enige schroom.

Het atelier van Willem Dolphyn was groot en tegelijk klein, volgestouwd met kasten en tafeltjes en natuurlijk

de kannen, kruiken en schotels die hij samen met appelen, peren en aardbeien schikte tot stillevens, die hij vervolgens in zijn adembenemend precieze en zintuiglijke stijl op paneel - soms op doek - zette. In een hoek van de kamer stond de schilder aan een stilleven te werken, rug naar het venster waar het door hem zo geliefde Antwerpse licht naar binnen scheen. Noorderlicht, welteverstaan. Zo moest hij zich niet bekommeren om te felle zon en kon hij de hele dag rustig doorwerken.

'Antwerpen heeft het mooiste licht van de wereld, samen met Venetië. Hoe dat kom weet ik niet', zei hij ooit. En: 'Ik schilder rechtopstaand. Dat moest van mijn vader, Vic Dolphyn - ook een kunstschilder en een strenge leermeester. Mijn vader vond dat je als schilder dichtbij en veraf moest kunnen kijken. Heen en weer gaan, en dus 'recul' nemen tegenover je schilderij. Ik heb altijd rechtopstaand geschilderd, de laatste jaren heb ik soms last van mijn rug. *Mor ik zen dan oek nie mier van de joengste, hé.*' Waarna hij - zoals zo vaak - knipoogde en in een uitbundige lach uitbarstte.

Ik was toen bezig met de voorbereidingen van mijn boek over *Het Dwaallicht* en Willem drong erop aan om samen een aantal 'staties' van de 'Dwaallicht'-wandeling te bezoeken. We begonnen enkele weken later aan de Melkmarkt.

'Er wordt altijd gezegd dat 'de' Quinten een van de stamkroegen van Elsschot was', vertelde Willem toen. 'Maar men vergeet dat de Quinten niet altijd in de Hoofdkerkstraat is geweest. Er was eerst een café Quinten Matsijs hier op de Melkmarkt, in nummer 21. Het was een chique en indrukwekkend groot café, waar ik als kleine jongen dikwijls kwam met Elsschot - 'pa' voor de kleinkinderen. Ik was toen nog heel klein: het moet dus voor de Tweede Wereldoorlog zijn geweest. Terwijl 'pa' er zat te drinken met vrienden, kroop ik over de lederen banken. En ik was vooral onder de indruk van de grote spuugbakken die er op de vloer stonden.'

Wat later stonden stonden we op de hoek van het Zand en de Stooftstraat, vlak bij het zogeheten Carlton Hotel, Zand 15, waar Laarmans en zijn verkleumde Afghaanse matrozen hopen Maria Van Dam aan te treffen.

'Anna en Vic woonden hier op de hoek, waar nu Hotel 't Sandt is', vertelde Willem. 'Anna en Vic' waren Anna De Ridder - dochter van Willem Elsschot - en Vic

Dolphyn: de ouders van Willem. Ze hadden elkaar leren kennen aan de Antwerpse Academie. Ze verhuisden veel - dat had Anna De Ridder vermoedelijk geërfd van haar moeder Fine - en eind jaren dertig waren ze in het Zand neergestreken. Niet toevallig laat ook Elsschot *Het Dwaallicht* eind jaren dertig spelen - meer bepaald op een zaterdagavond in november 1938.

‘Elsschot kwam daar graag. Hij was vooral gefascineerd door een zeemanskroeg aan de overkant van de straat, die hij vanuit het raam observeerde en waar hij ook graag een pint ging drinken. Misschien heeft die ‘staminee’ wel model gestaan voor het Carlton Hotel.’

Onze wandeling sloten we af met een pint - méér dan één, hoe kon het ook anders? Toen waren we al teruggekeerd naar de biotoop van Willem Dolphyn: de Stads-waag, op een steenworp van zijn atelier en zijn woning.

Toen vroeg ik hem wat hij over de vriendschap tussen de Duitse communistische zanger Ernst Busch en zijn grootvader wist. ‘Hij heeft Busch leren kennen via Vic en Anna’, reageerde Willem. ‘Busch zong voor de Internationale Brigades in de Spaanse Burgeroorlog, maar was gaan lopen na de overwinning van Franco. Busch is via Jan Suy [een communist die later een spilfiguur zou worden in de anti-nazi sluikpers in Antwerpen, ER] bij Vic terechtgekomen en bleef bij mijn ouders logeren. Vic en Busch werden boezemvrienden. En het was Vic die Busch meenam naar de Lemméstraat.’

Willem Elsschot bezat de liederen van Ernst Busch op 78-toerenplaten. ‘Elsschot was sterk geïnteresseerd in de Spaanse burgeroorlog. Hij kende die partizanenliederen niet alleen uit het hoofd, hij zong ze ook in gezelschap: ‘Die Moorsoldaten’, ‘Madrid ist Wunderschön’, ‘Die Thälmann-Kolonne’. Dat is me uit mijn kindertijd altijd bijgebleven.’ En toen begon ook Willem uit volle borst en buik te zingen. “Wir sind die Moorsoldaten...”

Vic Dolphyn was ook de verbinding van Elsschot met artistiek Antwerpen, aldus Willem. ‘Maar in zijn kunst-aankopen werd Elsschot toch vooral geleid door zijn oude vriend, beeldhouwer Sus Claessens. Pa bezat veel schilderijen van Richard Baseleer - meestal havenzichten en schepen -, Floris Jaspers, Walter Vaes en een portret van Henri De Braekeleer. Dat er een schilderij van Eugene Van Mieghem in de slaapkamer zou hebben gehangen, kan ik me niet herinneren. Ik heb nochtans een goed visueel geheugen. Dat moet wel als schilder. Ik denk eerder dat het portret dat Valentijn van Uytvanck van Elsschot had getekend in de slaapkamer hing. En wat ik me zeer goed herinner was een groot kleurrijk schilderij van Henri van Straten: een naakte vrouw met prachtige borsten.’ Waarna een lachsalvo volgde.

Bracht Elsschot hem ook de liefde voor de kunst bij? Misschien toch voor een deel. ‘Ik ging met mijn vader en

met Elsschot bijna elke zondag naar het Museum voor Schone Kunsten in Antwerpen’, antwoordde Willem. ‘En steeds weer bleven we staan voor de werken van Rubens en De Braekeleer.’ Elsschot hield van de mooie blote rug van de Venus Frigida, Vic Dolphyn bewonderde de techniek van Rubens...

Willem Dolphyn en zijn partner Denise Herrmann.

Een van onze volgende ontmoetingen was in het woonhuis van Willem Dolphyn. De fles rode wijn - een behoorlijk zware Bordeaux, als ik het me goed herinner - stond klaar op tafel. Weigeren - hoewel het nog maar kort na de middag was - was geen optie. Onze kelen raakten meer en meer gesmeerd, en ik was getuige van de levendige welles-nietes dialogen tussen Willem en zijn onafscheidelijke Denise.

Toen vertelde Willem onder meer dat zijn moeder Anna in de jaren dertig door haar vader aan het werk werd gezet voor de Almanak der Kroostrijke Gezinnen, die Elsschot - of beter: Alfons De Ridder - tussen 1933 en 1941 uitgaf. Anna maakte niet alleen de tekeningen bij de huishoudelijke tips en eenvoudige recepten, maar werd ook tot in Luik uitgestuurd om de wanbetalers onder de adverteerders te sommeren.

Tussendoor vertelde Willem dat hij in de jaren zestig café De Kroeg had opengehouden en in 1992 de lead vocals had gezongen in de rockgroep SoWhat? voor een newbeat-versie van ‘Frère Jacques’. Zoon Walter Dolphyn had de hoes van het singletje ontworpen: een techno-monnik. Want bij de song hoorde een danse-act waarbij vader Willem in monnikshabijt optrad. Tot in de tv-show ‘Tien Om Te Zien’ toe. Willem Dolphyn was niet voor één gat te vangen...

Willem Dolphyns monumentale skyline 'De rede van Antwerpen'.

Na een tijdje gingen we naar de eerste verdieping, waar Willem niets minder dan een privé-museum had ingericht. Ik wist dat hij al heel jong schitterend kon tekenen: een velletje papier met zwanen getekend in november 1939 - Willem was dan vier - is daar een van de bewijzen van. Rond zijn twaalfde ontwikkelde hij een obsessieve belangstelling voor Japanse cultuur, terwijl hij bij Elsschot de verzamelaar John Smiths leerde kennen die hem in contact bracht met de 14de-eeuwse Perzische miniatuurkunst. Willem begon haarfijn te kopiëren en bereikte zo een hoog niveau van fijntekeningen, wat later leidde tot zijn even precies geschilderde stillevens.

Ik wist ook dat Willem veel gereisd had, vooral naar het Verre Oosten: Thailand, Hongkong, Singapore, Borneo, Nepal,... Maar dat hij in zijn huis een indrukwekkende verzameling Japanse wapenuitrustingen en zwaarden bezat, wist ik niet. Willem was bovendien een internationaal gerespecteerde kenner. Hij richtte in 1982 mee To-Ken op, de Belgische club van Japanse wapenverzamelaars, waarvan hij ook voorzitter was.

In 1983 nam zijn schildercarrière een nieuwe wending. Monique Verschuren had haar zoontje door Willem laten portretteren en vond dat de schilder onvoldoende internationale aandacht krijgt. Ze neemt het heft in handen en zorgt voor een tentoonstelling in Den Haag. De Londense galeriehouder Bill Patterson merkt Willem Dolphyn op en in 1985 opent de eerste Willem Dolphyn-tentoonstelling bij Patterson Fine Arts in de Londense wijk Mayfair. Willem breekt internationaal door. Niet alleen zal hij drie decennia lang - van 1985 tot en met 2015 - jaarlijks bij Patterson (intussen Gladwell & Patterson) tentoonstellen, hij bereikt ook een internationaal cliënteel, onder wie Tina Turner, die drie werken van Willem Dolphyn bezit.

In 2010 wordt de schildersdynastie Dolphyn samengebracht in één tentoonstelling: niet toevallig in Koksijde, vlak bij Villa Kerkepanne, die Willem Elsschot in 1928

in Sint-Idesbald liet bouwen en waar de hele De Ridderclan vele zomers doorbracht.

De drie generaties waren in de Abdijhoeve Ten Bogaerde van Koksijde vertegenwoordigd: alle drie realisten, alle drie anders. Van vader Vic Dolphyn (1909-1992) hingen er bijzonder atmosferisch geschilderde stillevens, landschappen en portretten. Zoon Walter Dolphyn (°1963) toonde haarfijn geschilderde, licht nostalgische paneeltjes, waarin hij vooral tinnen figuurtjes en speelgoedauto's opvoert in scènes met ironische titels.

De stillevens van Willem Dolphyn lieten zijn fascinatie zien voor het 16de- en 17de-eeuwse Vlaamse en Hollandse stillevens: zijn meesterlijke techniek in olieverf - die teruggaat op Jan Van Eyck - en een geometrisch geordend, sereen samenspel van vruchten, kruiken, fijn-gelepen kristallen glazen en damasten tafelkleden. Hier en daar smokkelde Willem, uit liefde voor het Oosten, een Chinese kom of een aarden sakékruik binnen. Willem was een meester in het tastbaar maken van linnen tafellakens, fluwelige perziken en glanzende druiven. Alsof Jan Van Eyck, Johannes Vermeer en Willem Claeszoon Heda samen aan het werk waren in het atelier van de Antwerpse Venusstraat 13/6.

Nooit zou je kunnen vermoeden dat achter die delicate schilderijen een robuuste man schuilging die AC/DC snoeihard uit de boxen liet schallen, terwijl hij in zijn atelier aan het werk was. Diezelfde man vond evengoed dat de Mattheuspassie van Bach het mooiste, meest emotionele muziekstuk aller tijden was.

Willem hield van een grap én van rock-'n-roll: hij heeft dan ook een 'Tribute to Eric Clapton' (1989) geschilderd, met gitaar en foto's, helemaal in de traditie van een 17de-eeuwse trompe l'oeil.

Willems tour de force was 'De rede van Antwerpen', een monumentale skyline van vijf meter lang en 1,80 meter hoog, waarop de kleinste details staan: zelfs de postbode van Willem en de drie Afghanen uit *Het Dwaallicht* komen erop voor. Om dat enorme schilderij te kunnen borstelen, was Willem uitgeweken naar de etalage van

de winkel voor verf- en tekenbenodigdheden De Distel in de Blindestraat. Hij wilde het werk schenken aan de Stad Antwerpen om het in het Museum aan de Stroom MAS te hangen. Die levensdroom is voorlopig niet in vervulling gegaan.

Willem Dolphyn tekende zijn grootvader Willem Elschot op zijn doodsbed. 'Op het moment dat ge dat te kent, neemt ge afstand van uw emoties. Tekenen vraagt zoveel concentratie en ge weet dat het de allerlaatste tekening is die ge kunt maken...', zei hij daarover aan Pat Donnez in de radiouitzending 'Berg en Dal' op Klara. Willem tekende ook het doodsprentje voor 'tante Ida' in 2009.

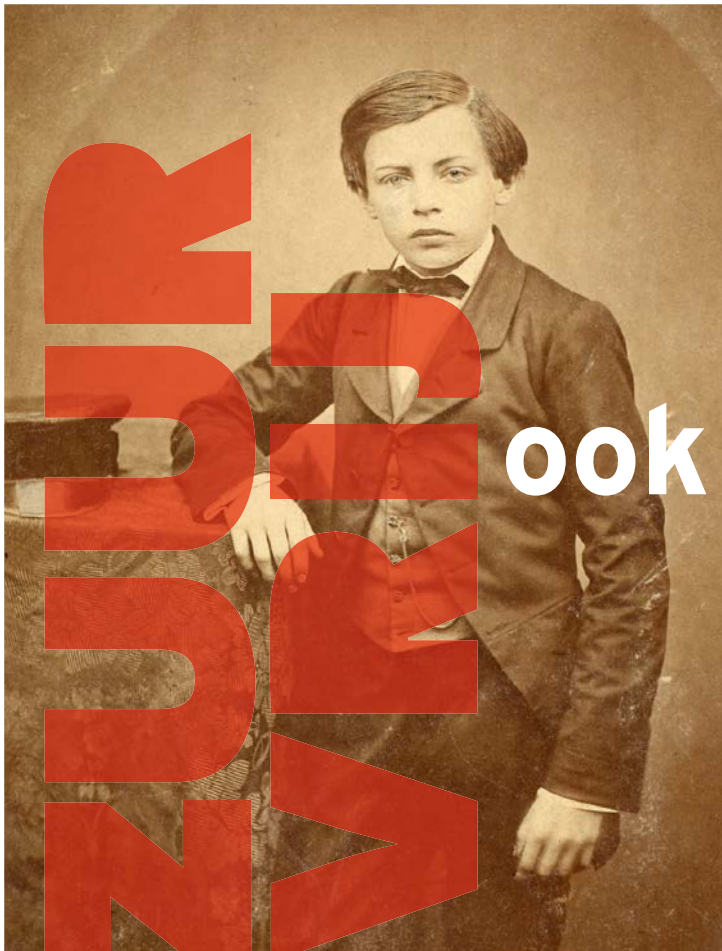
Op 30 januari 2016 hebben we van Willem zelf afscheid moeten nemen. In enkele weken tijd werd de

boom geveld door een agressieve kanker. De vrijdenker koos voor de Antwerpse kathedraal - eigenzinnig, als steeds. Zo was hij nog één keer onder de sierlijke gotische bogen en te midden van de grootste Antwerpse meesters die hij zo liefhad.

Op zijn doodsprentje kijkt hij ons aan, handen in de zakken, lachend, in de deur van zijn geliefde atelier, waar hij decennialang heeft kunnen werken. Op de voorkant prijkt een geraffineerd stilleven van zijn hand: vijf glazen en een schaal van het fijnste kristal en in alle tinten groen, roze en blauw. De glazen lossen bijna op in een zacht, fluwelig licht. 'Het leven is broos als glas'.

Vaarwel, meester. Adieu, cher maître. Het was een voorrecht u te hebben gekend.

Advertentie

ZUURVRIJ is het met veel zorg vormgegeven kleurrijke berichtenblad van het Letterenhuis. Twee keer per jaar informeren we de lezer in uiterst genietbare bijdragen over de nieuwste letterkundige ontdekkingen, de jongst verworven archieven, de tentoonstellingen en de activiteiten van het Letterenhuis.

ook bij u?

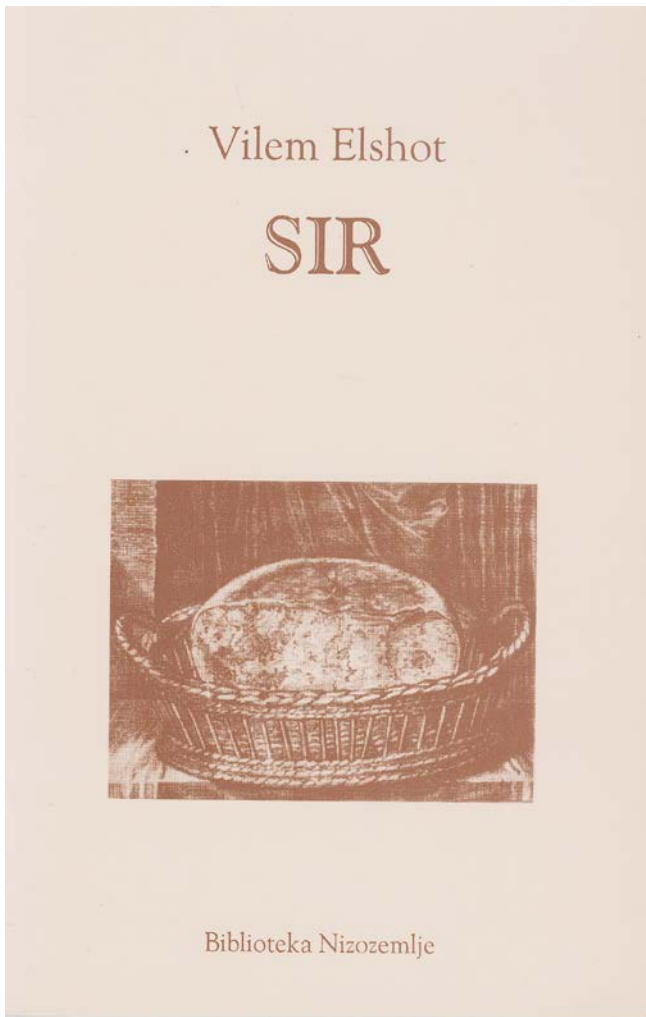
Neem nu een abonnement en ontvang voor slechts 20 euro de vier nummers van de jaargangen 2016-2017.
IBAN be90 7330 0831 3132 BIC kredbebb
Onder vermelding van uw naam, adres en 'Zuurvrij 2016-2017'.

Losse nummers kosten 6 euro en zijn te koop in het Letterenhuis.

‘Méér Kaas!’ was het antwoord

Igor Cornelissen

Hoewel ze een kenner én pleitbezorgster is van de oude, authentieke cafés van Belgrado (en er met een Vlaamse collega een boek over schreef), gaf ze er de voorkeur aan in het uit 1908 stammende chique hotel Moskva af te spreken. Dat is centraal gelegen en makkelijk te vinden. Het hotel straalt zoals dat heet nog steeds een voorname sfeer uit.

Omslag van de Servische vertaling van *Kaas*.

Jelica Novakovic is hoofd van de vakgroep Nederlands aan de universiteit van Belgrado. In 1995 vertaalde ze *Kaas* in het Servisch. De oplage was ruim vijfhonderd exemplaren en de verkoop ging moeizaam zoals dat meestal het geval is met Nederlandse literatuur in het buitenland. En als er een vertaling is, volgt er zelden een recensie. Zo verging het ook Elsschots *Kaas*. Sinds het uiteenvallen van Joegoslavië was het ook afgelopen met de subsidiëring door de overheid.

Er waren tijden, vertelt Jelica Novakovic, dat mijn kelder volstond met de vertalingen die ik had gemaakt.

Die kelder kreeg tijdens de bombardementen van Belgrado in 1999 door de NAVO een nieuwe functie. Veel kelders van Belgrado werden schuilplaats en de onverkoopte boeken bleken multifunctioneel. Mits stevig ingepakt dienden ze als zetel en ook wel als slaapplek. En *Kaas* was uitstekend geschikt als middel tegen stress en slapeloosheid. ‘Op die manier werd menig Vlaamse en Nederlandse auteur door de buurtbewoners gelezen en meteen ook besproken tijdens de keldersessies.’

Jelica Novakovic richtte om de Servische *Kaas* aan de man te brengen zelf een uitgeverijtje op. Geld om te adverteren was er niet. ‘Het boek verkocht voor geen meter, zelfs voor vijftig eurocent raakten we het nog niet kwijt. We hadden geen netwerk en de wetten van het kapitalisme waren duister voor ons. We zaten dus zelf midden in het proces dat Elsschot zo meesterlijk beschreef: een prachtig product, maar de voorraad slonk maar niet. Wat mij er doorheen hielp was natuurlijk die schitterende humor van Elsschot. Dat laatste was denk ik wel de voornaamste reden dat ik het boek wilde vertalen. Ik zou nu nog graag *Villa des Roses* in het Servisch willen vertalen als ik daar een subsidie voor krijg. *Lijmen*, *Het Been* en *Het Dwaallicht* zijn al door collega’s vertaald.’

Jelica Novakovic Lopusina (1955) heeft Nederlands geleerd in Den Haag. Haar vader was er tweemaal gestationeerd als diplomaat. De eerste keer was hij tweede secretaris op de Joegoslavische ambassade, de tweede keer werkte hij als eerste secretaris. Ze zat er op een Nederlandse school.

Haar Nederlands is perfect; ik meen alleen iets deftigs, iets voornaams aan haar uitspraak te horen, maar dat kan heel goed door Den Haag komen. Ze komt met enige regelmaat in Nederland en België, schreef voor *De Standaard* verslagen over de bombardementen op Belgrado en kreeg in 2014 de Letterenfonds Vertaalprijs voor het bekendmaken in haar taal van onder anderen Hugo Claus, Adriaan van Dis, Willem Frederik Hermans, Gerrit Kouwenaar, Jan Wolkers en Jacob Israël de Haan.

Ze is niet heel optimistisch over het succes van haar colleges. Van de kleine twintig studenten die zich voor het eerste jaar aanmelden, halen hooguit vijf of zes de eindstreep van de studie die vier jaar duurt. ‘Sommigen haken al na twee jaar af omdat ze meer kunnen verdienen bij een callcenter. Ze denken dat een taal leren makkelijk is.’

Nederlandse en Vlaamse auteurs zijn dus niet echt doorgedrongen in Servië. ‘Hugo Claus en Cees Noote-

Igor Cornelissen en Jelica Novakovic tijdens het interview in hotel Moskva te Belgrado, gefotografeerd door Anke Manschot.

boom zijn alleen bekend bij echte kenners en Heleen van Rooyen die hier een presentatie kwam geven in een soort doorzichtig ondergoed, brak evenmin door.'

Maar spijt over haar vertalingen heeft ze allerminst. En al helemaal niet over haar Servische *Kaas* van Elsschot. Het werk van deze Antwerpenaar beschouwt ze ('met Nescio natuurlijk') als het mooiste wat ze kent in het Nederlandse taalgebied.

En ergens in Servië is Elsschot dan toch wél doorgebroken. Om precies te zijn in het 118 inwoners tellende gehucht Mionica dat zich bevindt op de zuidwestelijke flank van de berg Divcibare, vlakbij het stadje Kosjeric. Jelica Novakovic trekt daar vaak heen. Vroeger met man en kinderen, nu met haar kleinkinderen. Het echtpaar Milutin en Milesa Jovanovic doet er aan boerderij-toerisme. 'Het is een parel van onbedorven natuur. Ze kweken alles zelf, bakken hun eigen brood, slachten hun eigen schapen, varkens en kippen en branden hun eigen slivovits, pruimenjenever. Ik ben er ook wel met mijn medewerkers geweest. Ze hebben daar dus alles, het enige wat ik uit de stad voor hen kan meenemen is koffie en pralines. Maar die ene keer nam ik een vertaalde *Kaas* mee en dat vonden ze geweldig. Toen ik de volgende keer ging en belde wat ik mee moest nemen was het antwoord: "Méér Kaas!" Want dat boek was van huis tot huis gegaan in Mionica. Het hele dorp genoot. En zo minderde mijn voorraadje toch nog wat.'

Terwijl ik in hotel Moskva om mij heen kijk en mondaine dames hoor keuvelen boven een glas wijn en tot me laat doordringen wie hier allemaal ook hebben gezeten (Albert Einstein, de schakers Kasparov en Karpov, Kirk Douglas, Jean Paul Sartre, Orson Welles, Roman Polanski, Yves Montand, Graham Greene en Leon Trotsky die in 1912 als journalist de Eerste Balkanoorlog versloeg),

vraag ik me af of Willem Elsschot zich hier thuis gevoeld zou hebben. Een pianist is net, het is in de late middag, begonnen met beschaafd pianospel.

Ware hij hier geweest, ik geloof dat Alfons de Ridder met ons naar een van de echte kroegen in Belgrado was getrokken of, beter nog, de trein en bus had genomen om in Mionica te proeven van een glas lokaal bier met, voorzichtig in 't begin, een glaasje pruimenjenever ernaast. Hij zou toch ook graag hebben willen horen hoe zijn boek in het Servisch klinkt?

De kaas die ze er maken is trouwens niet van die grote hompen die Laarmans aan de man probeerde te brengen. Die lokale kaas, sir genaamd, is wit en gemaakt van geitenmelk. Het is toevallig de enige kaas die ik lust. Die gele plakken uit Edam of Gouda hoef ik niet. Nooit van gehouden.

De bovenstaande impressie is gebaseerd op een gesprek dat ik op 24 december 2015 had met Jelica Novakovic en een artikel dat zij schreef voor het tijdschrift *Neerlandica extra muros* dat tegenwoordig *Internationale Neerlandistiek* heet.

Kaas meest vertaalde Vlaamse roman

Dagblad De Standaard van 25 mei 2016 onderzocht welke Vlaamse auteurs en welke Vlaamse romans het meest vertaald zijn en kwam met twee top tien-lijstjes.

Kaas van Willem Elsschot bleek met voorsprong de meest vertaalde roman. Het boek is vertaald in 30 talen. Tweede werd *Het verdriet van België* van Hugo Claus (23 talen).

Als meest vertaalde auteur scoorde Hugo Claus weer het hoogst met 251 vertalingen. Willem Elsschot neemt in dit lijstje de vijfde plaats in met 76 vertalingen.

Elsschots huwelijk was verbintenis in goede en in kwade dagen

Bart De Wever

Laat mij aanvangen met een bekentenis. Ik sta reeds enige jaren op het verlanglijstje van de heer Cyriel Van Tilborgh om hier in het Vlinderpaleis het woord tot u te richten. Meer dan één keer heb ik de boot afgehouden. Maar, de voorzitter en bezieler van uw eerbiedwaardig genootschap bleek alras alomtegenwoordiger dan de Heilige Geest. Ik kon geen salon of restaurant meer betreden, geen netwerkmoment of receptie meer bijwonen of daar was hij weer: de enige, echte Cyriel, de gevreesde. Ik zou, sprak hij me strenger toe dan velen durven, ik zou als burgemeester van de stad die zo intens met leven en werk van Elsschot is verweven de meester oneer aandoen door hier vanavond afwezig te zijn. Ook mijn voorganger stond trouwens voor dit gezelschap, zelfs twee keer, in 2001 en tien jaar later sprak hij op het Rotterdamse benefietdiner. En als inleidende grap hield hij de zaal toen voor dat hij in dat jaar wel moest komen omdat zelfs zijn moeder er niet meer zeker van was dat hij een jaar later nog de kans zou krijgen. Toch niet als burgemeester van deze stad... (daar werd toen nog smakelijk om gelachen)

Ik gooide tegen Cyriel nog op dat het zijn geliefde Elsschot zélf was die stelde: 'Zwijgen kan niet verbeterd worden'. En dat die wijsheid in mijn geval vaak bijzonder pertinent blijkt te zijn. Maar geen argument was sterk genoeg.

Ultiem ben ik zelf nog overgegaan tot de beschamende bekentenis dat ik slechts met mate bekend ben met het werk van Elsschot. Maar zelfs dat deerde Cyriel geenszins. 'Kaas' had ik wel al gelezen. Want dat stond destijds, en hopelijk vandaag nog steeds, op de literatuurlijst van het Onze Lieve Vrouw College in Edegem. En 'Kaas'

Recordaantal deelnemers op Elsschot Benefietdiner

Het zeventiende Willem Elsschot Benefietdiner *Lijmen bij Dwaallicht* heeft op 9 maart in het 'Vlinderpaleis' in Antwerpen een recordaantal deelnemers getrokken. Cyriel Van Tilborgh, voorzitter van het Willem Elsschot Genootschap, telde meer dan 650 disgenoten. Gastsprekers waren Bart De Wever, burgemeester van Antwerpen en Germ Kemper, voormalig deken van de Amsterdamse orde van advocaten. Zij werden ingeleid door Karel Verhoeven, hoofdredacteur van De Standaard.

Bart De Wever begroet Elsschots kleinzoon Jan Maniewski, met achter hen een portret van De Wever getekend door Jan Vanriet

was veruit het dunste van het aangeboden verplichte leespakket, vandaar wellicht mijn keuze. (Al weer een beschamende bekentenis, maar wel 1 die ik deel met Jan Peter Balkenende die precies hetzelfde boek om precies dezelfde reden op school heeft gelezen. En die er net als ik voor koos om dat voor dit gezelschap op te biechten.)

Slotsom, ik kan helaas niet naar waarheid claimen dat grondige lezing van Elsschot mijn leven heeft gekleurd. En toch zijn het een paar verzen van Elsschot die tot mijn oudste literaire herinnering behoren. Ik ben namelijk nog opgegroeid en opgevoed in het teken van het aloude katholiek Vlaams 2 cultuuredeaal. En in de schoot van de Vlaamse Beweging, onder de toren van Diksmuide of aan het thuis- en nog vele andere Vlaamse fronten, werd het Bormsgedicht van Elsschot met de regelmaat

van een klok opgedragen. “Weet nu dan dat uw stem door niemand wordt aanhoord, zolang gij stamelend bidt of bedelt bij de poort”. U wil me geen 5 euro geven voor elke keer dat ik dat vers heb moeten aanhoren. En het heeft wel indruk gemaakt, want men kan me veel ten kwade duiden, maar van stamelend bidden of bedelen bij de poort ben ik in mijn politieke loopbaan nooit beschuldigd.

Het gedicht – of beter de bede – over Borms heeft Elsschot niet alleen een ontluikende vriendschap met Louis Paul Boon gekost. Maar het heeft wellicht ook het einde van zijn schrijvende carrière betekend. Zelfbewust Vlaming zijn was in die tijd immers bepaald geen evidente keuze. Voor leden van de culturele elite was het een risicovolle opdracht. Zij hebben de offers gebracht om de beleving van onze identiteit voor de volgende generaties tot een steeds grotere en bijna vanzelfsprekende evidentie te maken. Complexloos Vlaming zijn leek zelfs goed op weg om ‘de standaard’ te worden.

Evenwel, men moet het onverwachte verwachten: de Vlaamse identiteit werd en wordt vervolgens door de hedendaagse culturele elite vaak met grote wellust overboord gesmeten in de volle vaart naar een nagestreefd wereldburgerschap, dat wars is van ingebeeld concepten als identiteit die volgens hen enkel kunnen dienen om de enen te bevoogden en de anderen uit te sluiten. Het “Arm Vlaanderen” waarin Elsschot opgroeide wist zich uiteindelijk vooral materieel te verheffen. Of we alle andere verheffende waarden en idealen van toen tot de onze hebben gemaakt, laat ik hier even in het midden.

Cyriel Van Tilborgh, voorzitter van het Willem Elsschot Genootschap, tijdens zijn openingstoespraak.

Aan half werk heeft niemand wat. Onze nieuwe stadsdichter Maarten Inghels suggereerde dat ik af en toe een welgemikt ollebolleke dien te rijmen.

Dat ga ik mezelf en vooral u allen besparen. De lat die het Willem Elsschot Genootschap hanteert, ligt veel hoger dan mijn poëtisch vermogen springen kan. Om de taakstraf die hoofdman Cyriel mij uiteindelijk wist

op te leggen te voleindigen, heb ik derhalve sinds mijn aarzelend ‘ja’ vrije ogenblikken gesprokkeld om in het Leven & Werk van Willem Elsschot te duiken.. Maar dan nog zwem ik als beginneling vanavond in de diepe kant van het bad. Want naar verluidt bevinden zich onder de uwen zelfs geleterde lieden die in hun huis of appartement een extra bibliotheek hebben ingericht, een bibliotheek en antiquarisch schrijn Willem Elsschot ter ere.

Velen in onze stad hebben een steen bijgedragen tot het in stand houden van de man en de mythe die Alfons De Ridder en Willem Elsschot zijn geworden. Zijn kinderen en kleinkinderen. Zijn biografen, hagiografen en vorsers. Het Willem Elsschot Genootschap. Maar ook het Letterenhuis en de Stad Antwerpen laten geen opportuniteit of gelegenheid onbenut om van Elsschot een literair icoon van deze stad te maken.

Elsschot is voor Antwerpen wat James Joyce voor Dublin en Fernando Pessoa voor Lissabon zijn. Of dat zou hij toch kunnen zijn, mits nog meer inspanningen rond zijn literair erfgoed.

In een tekst uit 2001, ondertekend door Cyriel en Bruno Verbergt (die lange tijd onze leidende cultuurambtenaar was in Antwerpen), las ik de ambitie om naar aanleiding van de 40ste verjaardag van Elsschots overlijden een “writers in residence-programma” op te starten als ook “een Elsschot-beurs voor bijzondere non-fictieprojecten”. Projecten die daarna sneuvelen op het eeuwige struikelpad tussen droom en daad. We staan niet meer zo ver van de 60ste verjaardag van Elsschots heengaan. Wie op tijd begint te dromen, zal deze keer misschien ook op tijd wakker zijn in 2020. En mijn moeder denkt vooralsnog dat ik in dat jaar nog altijd op het Schoon Verdiep zal wonen.

Alle mooie initiatieven rond Elsschot verklaren echter maar voor een klein deel hoe het komt dat Willem Elsschot nog altijd zovelen weet te begeistere, zo vaak wordt vertaald, uitgespit, gelezen en herlezen. De Nederlandse Grote Drie – Reve, Mulisch en Hermans – zijn in vergelijking met Elsschot nog maar net begraven doch al verrassend snel van de literaire radar aan het verdwijnen. In 2008 nam Vlaanderen afscheid van Hugo Claus. Zijn zelfgekozen dood lijkt intussen al een grotere maatschappelijke impact te hebben dan de literaire waarde van zijn indrukwekkende gedichten, romans en theaterstukken.

Hoe zou het komen dat Willem Elsschot ons nog steeds weet te boeien? Is het de spontane herkenbaarheid van de kleine en grotere kantjes van de vent? De vuurvaste vorm van zijn romans en gedichten? De even oplaaierende als gelaten strijd tussen de burgerman-sinjoor en de romantische anarchist? Is het un homme à femmes die tot onze mannelijke verbeelding spreekt? Of is het de man die even vanzelfsprekend vastberaden Vlaming is als hij

in voortreffelijk Frans het franskiljonse zakenleven lijmt wanneer dat zijn inkomen en de voorspoed van de zijnen kan dienen? Het is wellicht dit alles samen. En nog zoveel meer.

Karel Verhoeven, hoofdredacteur van De Standaard, leidt de gast sprekers in.

Het is niet mijn ambitie, noch mijn pretentie hier vanavond een gooi te doen naar de slimste Elsschot-kenner ter wereld. Wel wil ik graag proberen enkele beschouwingen te ventileren waarvan ik hoop dat ze de platgetreden paden verlaten.

Bij de receptie van het werk van Willem Elsschot en in de talloze beschouwingen die zijn privéleven op een vaak smeulige manier tegen het licht houden, is het me opgevallen hoe zelden naar Willem Elsschot en Alfons De Ridder wordt gekeken door de ogen van een vrouw, en van zijn vrouw Fine in het bijzonder.

Frans Smits, Elsschots eerste biograaf, betreft Fine op zondag 11 mei 1952 wel bij de 70ste verjaardag van de schrijver. Feest dat werd bekroond met een eetmaal in restaurant Goldini aan de Frankrijklei à 175 frank per persoon.

Leden van de Vereniging van Vlaamse Letterkundigen en het Vlaamse PEN Centrum, mochten aanzitten na storting van 100 frank (ik heb dat omgerekend naar geld van vandaag en ik kom op iets van een 45 euro). Cyriel heeft dus niets nieuws uitgevonden, hij heeft alleen de prijs verhoogd...

Een paar zinnen uit de huldetoespraak van Smits: 'De vrouw van een kunstenaar is over 't algemeen niet benijdenswaardig. Haar leven is er een van vele opofferingen. Zij moet meer dan welke andere vrouw ook beschikken over een grote dosis geduld, verdraagzaamheid, inschikkelijkheid en een ruim begrip voor de aspiraties van haar echtgenoot.'

Als je jezelf kent, ken je de halve wereld. Ik ben dus allicht niet de enige die het wat warm krijgt bij het aanhoren van dit citaat. Het was op dit punt van mijn tekst dat ik besloten heb om u vanavond te vergezellen zonder

mijn eega. Velen van degenen die hier in het goede gezelschap zijn van hun betere helft, werden wellicht zopas bedeed met een smalende blik. Want er lijken mij veel "kunstenaars" in deze zaal te zitten... "Artiesten" is misschien een betere uitdrukking in deze stad...

Pas in 2007 verscheen van de ook literair getalenteerde hand van dochter Ida het intieme kleinood 'Fine. Levenslang met Elsschot'. Een titel met een dubbele bodem die de dichotomie en de gespletenheid in Elsschots bestaan onomwonden onderlijnt.

Culinaire hoogstandjes van Salons Schoeters.

Van een man die nog voor zijn dertigste een gedicht van het sombere soortgelijk gewicht zoals 'Het Huwelijk' schreef, verwachten we Valentijnkitsch noch hooggespannen romantische verwachtingen. Het huwelijk is wat het is: een bezegelde en verzegelde afspraak die sommige dingen makkelijker maakt. En sommige dingen veel moeilijker.

Gemakkelijk – voor hemzelf althans – is dat Elsschot zich van het reilen en zeilen in de schoot van zijn gezin weinig of niets dient aan te trekken. Eén belangrijke taak niet te na gesproken. Het is Alfons De Ridder die er voor zorgt dat er geld wordt verdiend en niemand iets te kort zal komen. Fine bestiert het gezin met ijzeren hand, herinnert Ida zich: er heersten orde, regelmaat, reinheid en rust.

Een inkomen uit arbeid enerzijds en een betrokken, opvoedende hand anderzijds. Het lijken mij precies de dingen te zijn die talloze kinderen in het Antwerpen van vandaag moeten missen omdat hun ouders andere keuzes maken. Of hebben gemaakt. We gaan betrekkelijk achteloos om met de maatschappelijke en economische prijs die onze samenleving betaalt voor het toenemend aantal gebroken gezinnen. Die prijs is ook niet in één, twee, drie te becijferen. Er is ook geen universiteit of studiedienst van een politieke partij die zich reeds aan deze oefening heeft gewaagd. De collateral damage is nochtans bijzonder zichtbaar en voelbaar. De stad telt steeds meer alleenstaande moeders die in de uitkerings-

afhankelijkheid en structurele armoede sukkelen. Ruim een kwart van de kinderen verlaat de Antwerpse scholen zonder diploma, vaak omdat ze thuis in pedagogische, culturele en emotionele armoede leven. Welke kansen zullen deze kinderen nog hebben in een samenleving die steeds complexer wordt? Op een arbeidsmarkt die steeds veeleisender is? Orde, regelmaat, reinheid en rust... het is exact wat zoveel Antwerpse gezinnen, relaties en samenlevingsverbanden ontberen.

Pleit ik hier voor het terugschroeven van de bestaande wetgeving die mensen toelaat uit elkaar te gaan? Absoluut niet. Durf ik aandacht vragen voor de materiële en immateriële factuur die uit elkaar gaan op de rekentafel van deze samenleving legt? Ja, zeker wel.

Het huwelijk van Willem Elsschot was verre van een plaatje uit Flair, Standaard Magazine of Goed Gevoel. Maar het was en bleef een huwelijk. Een verbintenis in goede en in kwade dagen. Een gedeelde opdracht. Een loyaal gebracht tweemaal offer.

*
* *

Een nieuwe man kunnen we Willem Elsschot bezwaarlijk noemen. Hij dient het wijf dat moeder heet op zijn geheel eigen wijze. Behalve de zorg voor het inkomen beperkt zijn aandeel in het huishouden zich tot het aanslepen van rode wijn. In de huwelijkse trouw toont Elsschot zich geen held.

Dagvoorzitter Bert Willockx, voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg Antwerpen.

Literaire wetenschappers zijn het oneens over de vraag of de Betaalde Liefde ooit daadwerkelijk met een bankbiljet werd bezegeld. Wel zeker is dat Elsschot zich graag onderdompelde in de opwindende sfeer aan de rafelrand van de keurige burgersamenleving, in kroegen en etablissementen waar drop-outs en zakenlui, havenbonzen en vooraanstaanden, havelozen en verdwaalde zielen heil zoeken in de troost en het dwaallicht van een voorbijgaand liefdeslied. Uit de brokstukken van de intieme correspondentie met een kordate minnares of een dwe-

perige bewonderaarster, spreekt vooral schrik dat Fine één en ander aan de weet zou kunnen komen. Kattelietjes dienen op het adres van één van zijn vele stamkroegen te worden bezorgd. Stiekeme afspraken gaan door op plekken waar de kans klein is dat vileine achterklap de naakte waarheid inhaalt. In zijn werk noch in zijn leven zijn harde aanwijzingen te vinden dat Elsschot de Lemméstraat, zijn Fine en zijn gezin ooit vaarwel zou hebben willen zeggen. Integendeel. Alfons De Ridder mocht graag even proeven van de geneugten van de laagcultuur. Doch deze uitstapjes brachten de plicht van de burgerman, de zaakvoerder, de echtgenoot en vader niet in gevaar. Met het klimmen der jaren, groeit het echtpaar trouwens opnieuw naar elkaar toe. De wonden zijn geheeld, over het verleden ligt een oosters tapijt van stilte. Dochter Ida noteert dat het botsend ouderpaar – met een norske zwijgende vader die afwezig is, en een bazige, naargeestige moeder – de strijdbijl heeft begraven.

In de herfst van hun leven en huwelijk groeien Fine en Fons weer naar elkaar toe. Ze lijken een onafscheidelijk stel, dat vrijwel alles samen doet, tot boodschappen toe.

Wanneer Alfons De Ridder sterft, sterft Fine, nauwelijks een dag later. Het huwelijk werd uiteindelijk toch helemaal anders dan de jonge dichter de wereld zo ijzingwekkend had voorgehouden.

Een aangrijpend kantelmoment in het leven van Willem Elsschot is de geboorte van zijn eerste kleinkind Jan Maniewski. Weinig grootouders houden het tijdens de lezing van ‘Tsjip’ helemaal droog. *Grootouders die op het slagveld van de relaties van hun kinderen, vandaag steeds vaker anker en houvast zijn in het leven van hun kleinkinderen. Maar die anderzijds ook steeds vaker het risico lopen machteloos te moeten toekijken wanneer hun kleinkinderen achter de frontlijn verdwijnen.*

In ‘Tsjip’ spreekt een gelouterd en genezen man. Een grootvader die de koortsige geneugten van de verboden vrucht achter zich heeft gelaten. Al is het maar omdat veel driften hun aantrekkelijkheid verliezen daar de oud geworden knoken niet meer willen wat ze vroeger konden. In ‘Tsjip’ is een opa aan het woord die eerlijk bekent dat hij geen foutloos parcours heeft gereden, een haperende mens is geweest. De aanblik van de kleine jongen vult zijn hart met trots, optimisme en vertrouwen in de toekomst.

Het zijn zinnen die we maar één keer hoeven te lezen om ze daarna nooit meer te vergeten.

‘Terwijl ik de doornen kap, kan hij de bloemen plukken.’

En: ‘Langs de baan zal ik hem onderrichten: dat hij veel moet doen van wat ik heb nagelaten en veel nalaten van wat ik heb gedaan.’

‘Tsjip’ leest als een gebed om vergiffenis, als een ‘wiedergutmachung’ voor de roestvlekken op het leven dat wij droomden.

*
* *

Er lopen veel rode draden door het oeuvre van Elsschot en het leven van Alfons De Ridder. Zijn leven en werk tonen ons dat onze voortuin er doorgaans veel fraaier bij ligt dan onze achtertuin. Wat we van onszelf laten zien is wie we zouden willen zijn, of minstens wie we in de ogen van de anderen willen zijn. Het is ons bestaan in een droom. In onze achtertuin kweken we de genoegens die niet in dat plaatje passen en die we liefst aan het zicht onttrekken. We beleven er ons bestaan naar best vermogen, niet altijd even fraai. Het bestaan van Elsschot balanceerde tussen droom en daad, net zoals dat van vrijwel alle mensen: streven naar het goede en onvermijdelijk moeten toegeven aan het kwade.

Elsschot had het geluk dat hij voor mei '68 het tijdige met het eeuwige verwisselde.

Koen Klement (WPG Uitgevers) en Koen van Bockstael (Vlaams Fonds voor de Letteren) met Jos Gyssels, minister van Staat (voorzitter van het Vlaams Fonds voor de Letteren).

Want sindsdien is de aloude deugd van de menselijke hypocrisie maatschappelijk niet meer zo vanzelfsprekend. Sinds het scharnierjaar '68 worden immers verwoede pogingen gedaan om ons voor te houden dat het onderscheid tussen goed en fout gedrag een product is van een kleinburgerlijke betutteling die ons alleen maar in de weg staat om het geluk te vinden. In het ideale bestaan moeten we nu gewoon te allen tijde onszelf proberen zijn in al onze menselijke aspiraties. Verboden te verbieden en vrijheid blijheid. Ik denk dat die mentaliteit de hypocrisie van de burgerlijke elite alleen maar heeft aangescherpt. Want de kennis en de middelen om het onderscheid tussen goed en kwaad te maken worden nu alleen nog aangewend ten eigen behoeve en niet meer als kompas voor de samenleving. Niks erger dan de beschuldiging mensen te willen betuttelen om vervolgens met het gezicht in de eigen hypocrisie te worden geduwd. Neen, we doen met zijn allen alsof we niet oordelen, laat staan

veroordelen. Dat doen we voortaan wel in het geniep. Precies daarin ligt de beschamende amusementswaarde van reality tv-programma's.

De ravage van de vrijheid blijheid is intussen wel tastbaar bij degenen die niet het geluk hebben in een bevoorrechte sociale, culturele, intellectuele en financiële omgeving op te groeien.

Elsschot had eveneens geluk dat hij leefde voor het tijdperk van de totale transparantie.

Een achtertuin onderhouden als de zijne in de tijden van internet en social media is eenvoudig niet meer mogelijk. Vraag het aan de Franse president die zich met een zakje croissants meende te kunnen verstoppen onder een brommerhelm. En ook al oordelen we zagezegd niet, we vinden het geweldig als iemand zijn achtertuin in het volle zicht komt te liggen. Hebt u last van een te positief mensbeeld? Kijk dan maar eens elke dag wat de meest aangeklikte items zijn op nieuwssites... En ook al veroordelen we zagezegd niet, we zijn bepaald ongenadig als iemand zijn menselijke aspiraties vruchteloos verborgen probeert te houden. De Welshe schrijver Ron Jonson schreef een boek met de titel: "dit is vernederend: hoe één verkeerde tweet je leven kan verwoesten". Eén van mijn eminente voorgangers voor dit gezelschap kan daar van meespreken... ("want to learn to know you, you too?"...). Jonson stelt het onomwonden: we scheuren elkaar aan stukken online. Zou de waardering voor het werk van Elsschot vandaag gekleurd worden door de manier waarop Alfons De Ridder in het leven stond? De vraag stellen, is ze beantwoorden.

*
* *

Eén van de mooiste beelden in onze stad is het beeld dat Wilfried Pas van Willem Elsschot heeft gemaakt. Het staat op het Mechelseplein.

Op zijn sokkel gezeten leunt de meester comfortabel achterover, zijn spiedende blik op nabije verte gericht.

Op zijn hoofd zit vaak een verdwaalde duif, wat het vertrouwde plaatje een surrealistische toets geeft. Elsschot kijkt binnen in het rookhol en de gelagzaal van De Boer van Tienen. Bij café Pallieter denkt hij onwillekeurig aan Timmermans. Voor Felix 'de boerenpsalm', doe 'Fonne' maar 't stad. Trendy hotspot Korsakov is nieuw voor Elsschot, al weet hij drommels goed dat Koning Alcohol zich bij voorkeur als de verleidelijke duivel vermomt en zijn gezondheid geen goed doet. Rechts van hem bevindt zich warme bakkerij Lints. Een echo van Elsschots ouderlijke huis en thuis. Een eresaluut aan het vakmanschap van zijn vader en meesterbakker Christiaan De Ridder. Het beeld van Willem Elsschot bevindt zich op loopafstand van het OCMW. Op de witte muur achter hem heeft Ramsey Nasr een gedicht ter ere van de gehavende mens aangebracht. Wie goed kijkt merkt ook op dat de bronzen sculptuur van Pas het tweede kwatrijn

uit het gedicht ‘Tot den arme’ vereeuwigt: *‘Toch is ons aller vleesch en bloed/van ééne soort; en dat de regen ons aller voetspoor weg zal vegen/dat zien zij ook en weten ’t goed.’* Een eresaluut aan Elsschots moeder Adella van Elst. Zij deelde het onverkochte brood en gebak uit aan de strompelende bedelaars die de weg van het station naar de bakkerij aan de Keyserlei wisten te vinden. Op het Mechelseplein gezeten zou Elsschot vast en zeker hebben genoten van de sensuele tred van de aanstormde actrices die zich naar De Studio haasten. Of van de lolita’s van het Sint-Lutgardis Instituut, in blauw-witte uniforme zedigheid gehuld. Richard Minne, die met Elsschot makkelijk door één deur kon, noteerde omtrent deze welgekomen sensatie: ‘Mijn dag is naar de knoppen van schoonheid’. Verre reizen en citytrips waren aan Elsschot niet besteed. Hij was een groot voorstander van hetgeen de Parijzenaren zo mooi zeggen: ‘vivre dans son quartier’.

De buurt rond het Harmoniepark, zijn kantoor op de Groenplaats, een paar kroegen in de binnenstad, het station en – onvermijdelijk – ‘de post’: het fysieke universum van Elsschot is niet groot.

Hoe zou Elsschot vandaag naar zijn geliefde Antwerpen hebben gekeken? Ik nam me voor die vraag vanavond te beantwoorden vanuit de idee dat de stad in zijn essentie sinds Elsschot niet veranderd is: de latente spanning tussen provinciaal en mondiaal, de paradox van de pocket size metropolis. Maar die onderneming lijkt me hopeloos pretentief. Elsschot zag in het dwaallicht “drie rijstkakkers” aanwaaien die hij op weg helpt naar de meisjes van plezier. Inmiddels is er al veel meer volk komen aanwaaien en is ons taalgebruik daarover politiek opgeschoond. Dit om maar te zeggen dat de stad van Elsschot niet meer bestaat. De 19de-eeuwse sfeer die zo bepalend is in veel van zijn romans en verhalen, is vandaag zo goed als verdwenen. Verdwenen onder de eeuwige verbouwing die een stad van nijverheid nu eenmaal past. Hoe Elsschot vandaag naar Antwerpen zou kijken, is voor mij niet te beantwoorden.

Het werk van Willem Elsschot is het werk van een raadselachtig man en een literaire reus. Een caleidoscopische persoonlijkheid die ons een gebarsten spiegel voorhoudt, zoals de scherven in zijn eigen en in ons aller bestaan. In de meest recente roman van de Pool Wieslaw Mysliwski – ‘De Laatste Hand’ – zegt iemand dat kunst gevaarlijk is. Want – en ik citeer – ‘Zij legt onze kleinheid, laagheid, gemeenheid, gemaaktheid bloot. En wat nog het ergste is van al, ze dwingt ons over onszelf na te denken, over wie we werkelijk zijn en niet wie we denken te zijn.’

Zelden stootte ik als bij toeval op een paar zinnen die naar mijn gevoel naadloos aansluiten bij het wezen van het oeuvre van Willem Elsschot. La condition humaine is de bijbelvaste grondtoon in het werk van Elsschot. Het menselijk tekort is een koortsig in bedwang gehouden

Gezicht op de zaal met vijftig eretafels.

spanningsveld, een onderhuidse veenbrand tussen hooggestemd ideaal en gebruiksvriendelijke, dagelijkse praktijk. Een onvoorspelbare slingerbeweging tussen euforische vreugde en knagende spijt. Tussen trouw en gescharrel. Tussen koosjer verdiend en bedrieglijk geritsel. Tussen schuld en boete, vergiffenis en wiedergutmachung.

Willem Elsschot past niet in de mal van de *maakbare mens*. Noch in de heilstaat van de *maakbare samenleving*. Willem Elsschot belichaamt en ademt de *imperfecte mens*.

Ons vallen en opstaan. Ons lijden en verrijzen. Ons mens-zijn, tout court. Het volle leven heeft Willem Elsschot geleerd dat ons bestaan onvolmaakt is. Hij leerde zichzelf hoe daar naar best vermogen en haalbaar inzicht mee om te gaan. Zonder zichzelf en anderen meer dan een weinig te kwellen. Willem Elsschot leverde een moeizaam gevecht met de tragiek van het bestaan. Een voor velen herkenbare strijd.

Veel lezingen en toespraken die ik de voorbije jaren in Vlaanderen mocht geven, werden afgerond met het zingen van ‘De Vlaamse Leeuw’, Willem Elsschot minstens zo bekend als ‘Schele Vanderlinden’. Maar vrees niet, ik ga niet uitnodigen om te zingen, want ik wil niemand een ongemakkelijk moment bezorgen op een prettige avond.

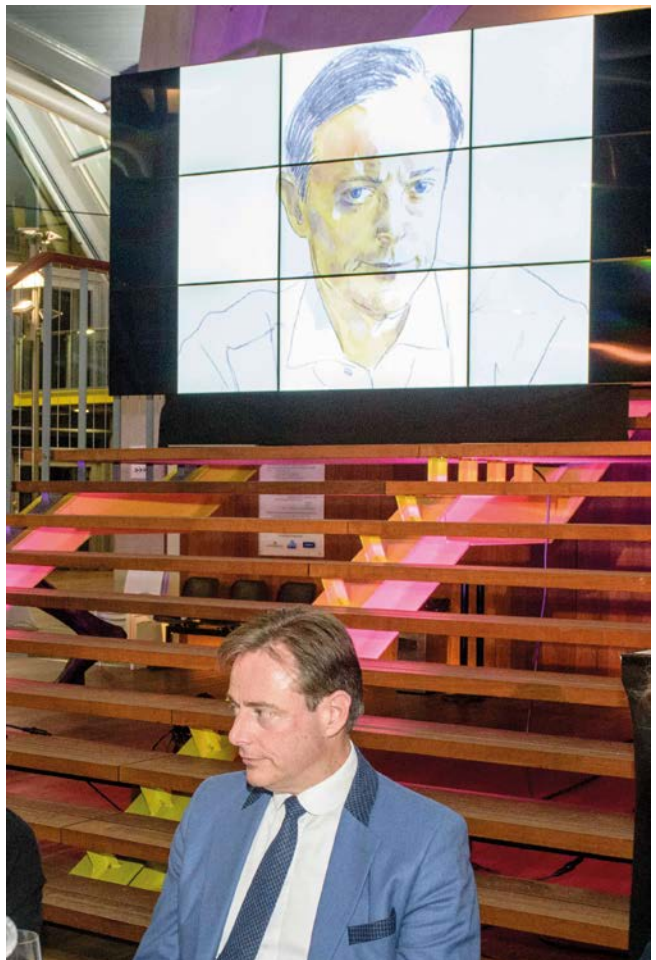
Nog passender is het trouwens om deze avond van exquisite spijs en drank met een beklivend vers te zegenen. Met het bekende vers van Willem Elsschot dat *het menselijk tekort* zo kernachtig samenvat. Het is zo pakkend dat vrijwel iedere spreker voor mij het ook heeft geciteerd, waardoor de voordracht een bijna ritueel karakter heeft gekregen:

‘Want, tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren, en ook weemoedigheid, die niemand kan verklaren, en die des avonds komt, wanneer men slapen gaat.’

Ik wens u graag een succulent benefietdiner dat zeer veel geld opbrengt. Zo zou Willem Elsschot het gaarne hebben gewild.

Beelden van het zestiende Willem Elsschot Benefietdiner in het Vlinderpaleis in Antwerpen. Foto's Alain Giebens.

Willem Elsschot een gemankeerd advocaat? Allerminst!

Germ Kemper

Germ Kemper, voormalig deken van de Amsterdamse orde van advocaten.

Vic van de Reijt, biograaf van Willem Elsschot, lanceerde een paar jaar geleden de gedachte dat Willem Elsschot eigenlijk wel advocaat had willen zijn. Hij had de smaak te pakken gekregen bij de afwikkeling van zijn zakelijke samenwerking in 1921 met Leclercq en De Haas, en in zijn latere leven schiep hij er een aanwijsbaar genoeg in om een geschil op de spits te drijven en daar juridische argumentatie op los te laten. Het prikkelde mij, advocaat, om zijn werk te toetsen op juridische houdbaarheid.

Ik begin bij de novelle *Het Tankschip* die mij lang geleden, bij eerste lezing, maar matig kon bekoren. De verteller maakt, met zijn vrouw, zijn schoonzuster en zijn zwager een tripje naar de Ardennen in september 1939, op de dag dat de Tweede Wereldoorlog uitbreekt. Voor de zwager, Jack Peeters, is dat aanleiding om champagne te ontkurken, en dan volgt een troebel verhaal over een tankschip, dat hij op papier heeft gekocht maar in werkelijkheid als commissionair onder zich neemt van een Franse scheepsbouwer, De Castellane. Door het uitbreken van de oorlog is het tankschip veel geld waard geworden. De buit is binnen. Die duistere en wat langdradige geschiedenis belemmert het zicht enigszins op een op zichzelf fraaie beschrijving van de verwarrende situatie in september 1939, de schok die de Duitse inval in Polen en het beginnen van de Franse gevechtshande-

lingen teweeg brachten, en het cynisme van de zakenman, verpersoonlijkt door Jack Peeters, die aan het slot een toast uitbrengt: ‘Op de oorlog, Frans, want oorlog is een zegening. En het kapitalisme heeft zijn goede kant, is ’t waar of niet’.

Er was een rechtenstudie voor nodig om waardering te krijgen voor de tweede lijn van het verhaal, het gescharrel met het tankschip. De Franse scheepsbouwer De Castellane zit zich te verbijten over de winst die zijn bedrijf heeft gemaakt, en waarover hij naar zijn schatting zeventig procent belasting zal moeten gaan betalen. Hij komt in contact met een zekere Boorman, die een oplossing heeft. Verkoop een oud tankschip, de Guadeloupe, voor een paar miljoen, laat de koper opdracht geven om het schip ook nog eens voor een paar miljoen te verbouwen welke verbouwing vooral niet moet worden uitgevoerd, en zoek als opdrachtgever een betrouwbare buitenlander. Dat wordt Jack Peeters, een Belg die buiten gemeenschap van goederen is gehuwd en naar valt aan te nemen in Frankrijk geen verhaal biedt. Hij moet de koopprijs niet betalen en ook de kosten van de verbouwing niet. Sterker nog, aldus Boorman: ‘Zeker krijgt u die factuur, maar u moet niet betalen. U *moogt* niet eens betalen, anders dringt dat geld weer in zijn balans binnen, als water in een lekke boot’. De Castellane meldt in zijn jaarrekening dat er een verlies van vier miljoen frank

is geleden zodat er geen belasting hoeft te worden betaald. Peeters moet nog maar een mooie brief schrijven over tegenslagen in zaken waardoor hij in financiële problemen is gekomen, en zijn geld van de bank halen zodat de directie van de bank De Castellane, als hij om inlichtingen vraagt, discreet kan informeren dat er niets meer te halen valt. ‘De gezanten van de fiscus ... kunnen niets anders doen dan het slachtoffer condoleren, als er tenminste een beetje tact in zit... En wat het afstaan van het eigendomsrecht op het oude schip betreft, zonder vooruitbetaling, dat is hoogstens een lichtzinnigheid die wel meer voorkomt en die de fiscusjongens kunnen herkauwen tot zij er van kotsen.’

Daar staat dan de voor de fiscus verborgen te houden afspraak tegenover dat bij verkoop Peeters tien procent commissie ontvangt plus de helft van de opbrengst als die meer dan vier miljoen frank is. Wilt u een recept om de fiscus te tillen? Voilà! In 1951 schreef de hoogleraar belastingrecht B.J. de Langen¹ aan Elsschot dat zijn beschrijving van de truc ‘bezien uit een oogpunt van fiscaal recht ‘voortreffelijk’ is’. De Langen is niet de eerste de beste; een vitaal onderdeel van mijn rechtenstudie was een tentamen over zijn boek *Balanslezen* dat ik pas na drie mislukte pogingen met succes wist af te ronden. Het klópt dus, zij het dat Elsschot de afronding laat rusten, die in 1939 al ingewikkeld zou zijn geweest en in 2016 Peeters en De Castellane voor problemen zou hebben gesteld waar Boorman ook niet snel een oplossing voor zou hebben geweten. Zwart geld is geen rustig bezit meer. Tot een paar jaar geleden kon je dat in Luxemburg of Zwitserland stallen, wellicht bieden de Kaaimaneilanden nu nog soelaas, maar dan ben je er nog steeds niet. Een paar duizend euro kun je wegwerken met champagne en mooie fooien, maar Big Brother schaakt u heden ten dage onherroepelijk met een villa in Menton of een Bugatti in Portugal, nog daargelaten dat banken en notarissen verplicht zijn transacties aan de autoriteiten te melden als daar een lucht van witwassen aan kleeft. Wellust en mededogen strijden om de voorrang, als ik denk aan de bejaarde belastingfraudeur in Aerdenhout of Sint Pieters Woluwe, die lang geleden een paar ton uit de klauwen van de fiscus heeft weten te houden, daar niets mee kan doen, en van dag tot dag met trillende handen de krant open slaat om te zien of zijn bank op Cyprus surséance van betaling heeft aangevraagd.

Ik stap over naar *Het Been*, waarin Elsschot evenzeer juridische kennis ontsluit. Wat te doen met geld dat je wilt betalen terwijl de gerechtigde de ontvangst weigert? De deken, de stafhouder, wordt geacht zijn vakgenoten voorlichting te kunnen geven over ethische dilemma’s. Sommige van die vragen hadden geen ander doel dan mij

iets van instemming te ontlokken, waarmee de vragsteller te gelegener tijd, aangesproken op het om de tuin leiden van de rechter of het schofferen van de cliënt, kon zeggen: ‘Ja, ik had nog overleg met de deken en die was het helemaal met mij eens.’ Meestal kon ik niet het goede antwoord geven, althans niet à bout portant in de loop van het telefoongesprek. Op sommige vragen wist ik het antwoord echter direct. Dan ging het om geld dat een advocaat onder zich had en niet kwijt kon. Dat klinkt raar en misschien zelfs tegennatuurlijk. Ik noem daarom een voorbeeld. Een advocaat had bijstand verleend aan een cliënt bij wie vierhonderdduizend euro in beslag was genomen. Tien jaar later was de officier van justitie tot de conclusie gekomen dat het vermoeden, dat het hier om geld met een criminele achtergrond ging, niet bewezen kon worden en de staat had het geld gestort op de rekening van de advocaat. Het probleem: de cliënt was een vennootschap in Abu Dhabi of Bahrein, had al acht jaar niets van zich laten horen, en nasporingen bij de lokale Kamer van Koophandel gaven de indruk dat de vennootschap inmiddels niet meer bestond. Wat te doen met vier ton? Ik wist het antwoord meteen: ‘Storten in de Consignatiekas!’. Had *Het Been* niet een diepe indruk op mij gemaakt, ik had dat nooit geweten.

Ik roep het verhaal voor u op. Laarmans heeft voor Boorman 11.750 frank geïncasseerd bij mevrouw Lauwereyssen. Dat is de prijs voor 100.000 exemplaren van *Het Wereldtijdschrift* die zij in haar maag gesplitst krijgt. Dan krijgt Boorman wroeging. Het rechtlijnige karakter van Lauwereyssen maakt het onmogelijk om haar dat bedrag zonder meer terug te geven. Boorman verzint een list: Er is een fout gemaakt in de oorspronkelijke factuur en Lauwereyssen dient alsnog te worden gecrediteerd, niet voor het volle bedrag want dat zou ze niet geloven, maar voor 8.500 frank. Mevrouw Lauwereyssen houdt voet bij stuk; zij is haar geld kwijtgeraakt aan een oplichter en daar wil zij geen cadeaus van krijgen. Deurwaarder Van Kamp wordt geraadpleegd, die handenwrijvend een Aanbod van Gereede Betaling in elkaar draait. ‘Het

Kunstenaar Jan Vanriet en Elsschot-biograaf Vic van de Reijt.

¹ Cyriel Van Tilborgh, voorzitter van het Willem Elsschot Genootschap, diepte deze brief op uit het archief van Elsschot

eerste van mijn loopbaan en ik doe al iets als dertig jaar mee’.

‘Ten verzoeken van, enzovoort, ten deze woonplaats kiezende enzovoort, heb ik ondergetekende deurwaarder enzovoort aanbod van gereede betaling met klinkende penningen gedaan aan mevrouw enzovoort. Heerlijk is het. Zijnde in hare woonplaats. Ziet u het komen, mijnheer Boorman? En er sprekende met enzovoort, de som van achtduizend vijfhonderd frank welke de heer Boorman voornoemd aan mevrouw Lauwereyssen voornoemd schuldig is’.

Elsschot slaagt hier voor een onmogelijk examen: De meest dorre taal denkbaar, die van de deurwaarder, wordt poëzie. Kunt u zich een saaier beroep voorstellen dan dat van deurwaarder, de opsteller van exploten, stukken die hun waarde niet ontleen aan originaliteit maar juist aan het herkauwen van in de loop der eeuwen beproefde frasen? Van Kamp raakt er van in vervoering; als een lid van de Pinkstergemeente gaat hij spreken in tongen. Maar ook deze bevlogen professional slaagt er niet in mevrouw Lauwereyssen te vermurwen, en zo komt Van Kamp met de Consignatiekas aanzetten. Daar moet het geld worden gestort. En dan?

‘Maak u daarover maar niet ongerust’, lachte Van Kamp. ‘Inertie is de hoofddeugd van die kas en na dertig jaar wordt het bedrag eigendom van de Staat. Maar niet zodra is het vonnis geveld of u bent van iedere verplichting tegenover dat wijf ontheven en nog diezelfde dag kunt u als een pauw voor haar deur gaan wandelen als u daar plezier in mocht vinden.’

Aan die *démarche* danken wij ook nog een briljante beschrijving van een rechtszitting. Gevorderd wordt door Boorman dat mevrouw Lauwereyssen het geld aanpakt, waarop de rechter die de stukken niet heeft gelezen aan mevrouw Lauwereyssen vraagt waarom zij niet betaalt. De primeur van Van Kamp, een AGB, met een betalingsbereide debiteur en een crediteur die weigert het haar toekomende in ontvangst te nemen heeft deze rechter evenmin als Van Kamp ooit meegemaakt en de zaak moet worden aangehouden om hem in staat te stellen er wet en jurisprudentie op na te slaan. Waar mislukking dreigt, en vooral de gedachte dat het geld uiteindelijk bij de Staat terecht kan komen Boorman allerminst bevalt, worden de pogingen gestaakt om langs deze weg tot een oplossing te komen.

Het klopt allemaal! De artikelen 1257 en volgende van het Belgisch Burgerlijk Wetboek geven regels voor de omgang tussen een schuldenaar die wil betalen en een schuldeiser die dat waar hij recht op heeft niet in ontvangst wil nemen. In de praktijk zal het geval zich wel eens voordoen, wanneer de crediteur zoek is, en de debiteur een eind wil maken aan het oplopen van rente, die betaald zou moeten worden wanneer de crediteur na vele jaren onverhoeds opduikt, zoals bij de advocaat wiens

cliënt zoek is geraakt en die in zijn hart hoopt dat hij die vier ton voor leuke dingen kan gaan gebruiken. En het klopt ook dat dertig jaar na de storting het gedeponeerde bedrag aan de Staat vervalt. Ik was nieuwsgierig om te horen hoeveel er op deze manier omgaat in de Consignatiekas. Zowaar, er is een website, waar te vernemen valt dat men ultimo 2014 een saldo van 1,8 miljard euro aanhield maar de Consignatiekas doet méér dan alleen gelden voor verdwenen schuldeisers in ontvangst nemen en in voorkomende gevallen uitkeren. Benieuwd naar de cijfers juist op dit stuk heb ik vijf maal naar de Consignatiekas gebeld, en vijfmaal van een antwoordapparaat te horen gekregen dat ‘al onze medewerkers in gesprek zijn’ en mij werd aangeraden het later nog eens te proberen. Van Kamps observatie: ‘Inertie is de hoofddeugd van die kas’ klopt dus óók. De daar slapende tegoeden worden niet makkelijk wakker gekust.

Rondwalend door de stof kom ik op *Lijmen*. Ik begin met een citaat: ‘Het advocatenkantoor De Liedekerke werd in 1965 opgericht uit de ambitie om juridische topkwaliteit aan te bieden. In de loop der jaren hebben wij een ijzersterke reputatie uitgebouwd vanwege ons leiderschap en onze juridische ambitie...’

Ruim 130 advocaten staan tot uw dienst. Ons doel is nochtans niet om het grootste kantoor te zijn...’

Het is geen citaat uit het werk van Elsschot, maar de tekst waarmee het Brusselse advocatenkantoor De Liedekerke zich op zijn website presenteert. Boorman zou verrukt zijn geweest: een potentieel slachtoffer dient zich aan!

‘Ons doel is NIET om het grootste kantoor te zijn...’, bijvoorbeeld. Nu ga ik wèl Elsschot citeren. Boorman legt aan de net in dienst getreden Laarmans uit hoe je uitzoekt aan wie je stapels exemplaren van Het Wereldtijdschrift kunt slijten. ‘Zoals een ander pocht op zijn filialen in Londen, Parijs en Amsterdam, zo snijdt De Liedekerke op dat hij niet de grootste wil zijn, en de man heeft gelijk... Een filantroop mag immers opsnijden met geld dat hij niet meer heeft? En een koopman die zijn vak verstaat voelt zich *altijd* de meerdere van zijn concurrenten, het doet er niet toe of zijn zaak de grootste dan wel de kleinste van het land is....en wanneer De Liedekerke uitbazuint dat hij niet de grootste wil zijn, dan betekent zulks dat hij, De Liedekerke, met al dat medewerkersgeknoei niets te doen wil hebben, dat geld verdienen voor hem eigenlijk bijzaak is, als hij maar kunstwerken mag voortbrengen, dat hij zijn vak in ere houdt en veeleer werkt voor de geslachten die nog geboren moeten worden terwijl advocatenkantoren die zo nodig de grootste moeten zijn, rekening houden met extra-kortingen en commissieloon voor allerlei verdachte tussenpersonen, tot alles in staat zijn en desnoods ook helpen een piano te verhuizen...De studie zal gauw genoeg klaar zijn. Je begint bijvoorbeeld met iets als dit: ‘De toutes les

Eric Willems (uitgeverij Pelckmans) en Paulien Loerts (Singel 262).

professions, celle de l'avocat est certes celui qui offre au prodigieux et inépuisable thème du développement des affaires les plus admirables ressources'.

Het échte citaat gaat over een behanger. Ik heb Boormans behanger vervangen door de advocaat De Liedekerke, maar dat hebt u vast niet gemerkt. Het geheim van de wervende tekst is dat in een handomdraai zij geschikt gemaakt wordt om advocaten in plaats van behangers aan te prijzen, om piano's of desnoods Maarschalk Foch te verkopen.

En het werkt. Advocaten, het zijn net mensen, bereid om hun geld mee te geven aan kooplieden in bedrukt papier. Veertig jaar geleden was het aan (Nederlandse) advocaten niet toegestaan aan reclame te doen. Naamborden in de tuin of aan de gevel dienden niet al te opvallend te zijn, een advocaat werd berispt omdat hij zijn naam in neonletters op het dak van zijn kantoor had laten zetten, een ander omdat hij niet had verhinderd dat er bij een interview met hem in een krant een grote foto was geplaatst. Zij omzeilden dat verbod door in personeelsadvertenties, die wèl mochten, hoog op te geven van de bruisende sfeer van het internationale zakenleven die hun kantoor voor een secretaresse zo aantrekkelijk maakte, of het fraaie uitzicht op de Utrechtse Heuvelrug. En dan had je de gidsen. De eerste maal was ik ronduit aangenaam getroffen, toen een Engelse ondernemer mij liet weten dat vakgenoten mij tot de vijf meest vooraanstaande advocaten in Nederland rekenden als het om zaken van intellectuele eigendom ging. Of ik maar een kleine tekst wilde doorgeven om iets precieser de aard van mijn dienstverlening te omschrijven? Een wat sceptischer aangelegde kantoorgenoot las gelukkig op de achterkant van het formulier waarop ik mijn wensen kenbaar kon maken, dat ik vijftig exemplaren van deze internationale advocatengids zou gaan ontvangen, vanzelfsprekend tegen een vriendenprijs.

De enige reden om uitgerekend De Liedekerke, geenszins een uitzondering onder zijn vakgenoten, hier in het zonnetje te zetten is dat in *Lijmen* zich een advocaat

meldt namens mevrouw Lauweryssen, zodra tot haar is doorgedrongen dat zij beter niet 100.000 exemplaren van Het Wereldtijdschrift had kunnen bestellen. Een chic heertje, 'en al droeg hij wapens noch uniform, toch zag hij er verduiveld gevaarlijk uit'. Hij blijkt De Liedekerke te heten, slechts één letter verschil met de man die mij 130 advocaten ter beschikking stelt. Snel ziet hij in dat zijn bluf ('ik geef u de raad de zaak niet erger te maken dan ze reeds is. Misschien kan alles nog in der minne geschikt worden, indien mijn cliënt er in toestemt.') op Boorman, de schutspatroom van de praatjesmakers, niet de minste indruk maakt, en hij druipt af. Boorman bindt hem op het hart zijn cliënten niet verder op kosten te jagen 'want hun bestelling is op zichzelf al erg genoeg'. En inderdaad, een paar dagen later ontvangt Boorman de drukproef retour. 'Die advocaat is een eerlijk man,' zei Boorman. 'Hij heeft zijn plicht gedaan, dat zie je aan 't lijdzzaam terugzenden van de proef. Hij had die Lauweryssen net zo goed het hoofd op hol kunnen brengen'. Het is een citaat dat mij bij de beëdiging van jonge advocaten goed van pas is gekomen. Het vuur in de verantwoordigde cliënt aanwakkeren is een koud kunstje dat ook nog eens voor een mooie omzet zorgt, maar ik blijf hopen dat een echte advocaat minder kortzichtig is.

De vraag of het allemaal klopt was ingegeven door mijn nieuwsgierigheid naar de juridische inzichten van Willem Elsschot maar doet geen recht aan zijn talent. De door hem hooggeschatte Multatuli had al de vloer aangeveegd met de letterknecht, met Batavus Droogstoppel die niet in poëzie gelooft: 'De lucht is guur en 't is vier uur. Dat laat ik gelden als het werkelijk guur en vier uur is. Maar als 't kwartier voor drieën is, kan ik, die mijn woorden niet in gelid zet, zeggen: 'de lucht is guur, en 't is kwartier voor drieën'. De verzenmaker echter is door de guurheid van den eersten regel aan een vol uur gebonden. Het moet voor hem juist vier, vijf, twee één uur wezen, of de lucht mag niet guur zijn. Daar gaat hij dan aan 't knoeien!'. En inderdaad... de betovering valt weg als de lezer op een detail stuit waarvan hij, bijvoorbeeld uit hoofde van zijn beroep, weet dat het niet klopt. Willem Elsschot hield daar rekening mee. Boorman, in *Het Been*, nadat hij op een openbare veiling nog een poging had gedaan om mevrouw Lauweryssen 8.500 frank in de maag te splitsen wordt opgesloten in een inrichting voor zwakzinnigen. In het gesticht, vlak voor zijn bevrijding, ondergaat hij een lumbaal-punctie. Dat is een zó merkwaardige maatregel dat ik *Het Been* als uitgesproken zwak zou hebben gekwalificeerd als daar niet de expert Andries Kaas, een met Elsschot bevriende psychiater, aan te pas was gekomen, die hem voorlichtte over de gebruikelijke aanpak van potentieel gevaarlijke gekken. Het lijdt voor mij geen twijfel dat Elsschot voor de juristerij zich door een advocaat heeft laten informeren, wellicht zijn vriend De Bruyne, die

Gastspreker Germ Kemper (rechts) in gesprek met Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse regering, die in 2015 gastspreker was.

her en der in het werk van Elsschot als Van Schoonbeke ten tonele wordt gevoerd.

Er klopt op het eerste gezicht ook iets *niet*. In *Pensioen* worden de lotgevallen beschreven van Elsschots schoonmoeder. Zij weet zich het pensioen toe te laten kennen van haar in krijgsgevangenschap overleden zoon Willem Verstappen. Daarna blijkt dat dat pensioen eigenlijk toekwam aan diens buitenechtelijke zoon Alfred, en moeder Verstappen moet terugbetalen. De verteller dient voor zijn schoonmoeder een beroepsschrift in, en het zwaartepunt ligt bij de vaststelling van de Commissie voor pensioenen, dat moeder Verstappen bij het in ontvangst nemen van het pensioen ‘te kwader trouw’ had gehandeld, bekend als zij immers was met het bestaan van Alfred. Dat stéékt, dat begrip ‘te kwader trouw’. Voor de jurist is het een kleurloze aanduiding, voor de leek is het een invectief. De verdediging concentreert zich dan ook op de verontwaardiging die die beschuldiging van ‘kwade trouw’ heeft opgewekt. Vergelijkbaar is de opwinding die door een verzoekschrift om onder een schuldenaar beslag te mogen leggen opwekt. De wettelijke term die standaard wordt gebruikt, is dat de schuldenaar zonder zo’n beslag in staat zou worden gesteld zijn eigendommen te ‘verduisteren’. Dat wil niet meer of minder zeggen dan dat huisraad verkocht kan worden of sieraden ten geschenke kunnen worden gegeven. Dat zijn normale en oirbare handelingen, met als enig bezwaar dat de schuldeiser, eenmaal in het gelijk gesteld, weer op pad moet om goederen te vinden waarop hij zich kan verhalen. ‘Verduisteren’ betekent niet meer of anders dan ‘aan het zicht van de schuldeiser onttrekken’. En toch heb ik menig goed opgeleide, welwillende cliënt gehad, die ik in razernij zag ontsteken. Dat hij niet wilde betalen, daar had hij goede redenen voor maar nu werd hem in de schoenen geschoven dat hij zich met frauduleus geknoei

als verduistering inliet. Dáár moest ik beslist de rechter over inlichten.

Langs die lijn staart ook de verdediger van moeder Verstappen zich blind. Of er langs een andere weg wèl iets van de zaak te maken zou zijn geweest, kan ik niet beoordelen, maar dit moest wel mis gaan. De verteller, optredend als raadsman van zijn schoonmoeder, wijst op zijn schoonvader, inmiddels overleden, die in 1870 nog aan de grens heeft gestaan, een onderscheiding kreeg en altijd een eerlijk man is geweest. Dat wèrkt niet, net zo min als het werkt in een burenruzie om fijntjes te wijzen op de houding van de vader van gedaagde in de Tweede Wereldoorlog. En toch klopt het. Elke advocaat weet het: een cliënt heeft over het algemeen de verkeerde argumenten en je moet van goeden huize komen om hem ervan te overtuigen dat die wel eens averechts kunnen werken, of ten minste het zicht op de goede argumenten versluieren. Ik heb hier geen kritiek op gebrekkig juridisch inzicht van Elsschot maar meen juist dat hij perfect laat zien wat de advocaat overkomt, voor wie het adagium is uitgevonden: ‘De advocaat die pleit in zijn eigen zaak, heeft als cliënt een zot’.

Ik rond af, door bij u drs. W.F. Tielrooy te introduceren. Mijnheer Tielrooy was leraar Nederlands aan het Amsterdamse Vossius Gymnasium, in de jaren zestig van de vorige eeuw. Ik was leerling in de vierde klas, en mijnheer Tielrooy wees mij aan voor een nieuwe lesvorm: Ik diende de volgende week een gedicht van mijn keuze voor te dragen. Ik koos ‘Bij het doodsbed van een kind’ van Willem Elsschot. Gedragen sprak ik de laatste regels uit:

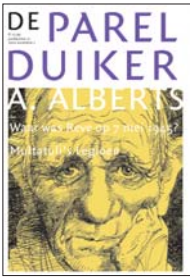
‘En heeft een uwer een ervaren
en hooggeleerd en vruchtbaar brein:
hij zegge mij of ’t waar kan zijn
dat haar de wormen zullen sparen.’

Aarzelend keek ik naar rechts, naar mijnheer Tielrooy achter zijn bureau. Hij zat voorovergebogen en had zijn ogen bedekt met zijn handen. Was ik te ver gegaan? Hij liet zijn handen zakken en zei: ‘Van dit gedicht heb je in het geheel niets begrepen’. Ik kreeg nog net een vijf, de onschuldigste onvoldoende, omdat ik het zaakje zonder hikkelen of stotteren had weten te klaren.

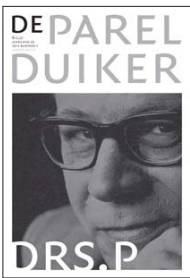
Met mijn beschouwingen over juridische juistheden en opmerkelijkheden in het werk van Willem Elsschot, heb ik vermoedelijk bij u de indruk gewekt nog steeds niets te hebben begrepen van de auteur. Ik klamp mij vast aan de gedachte dat Multatuli-liefhebbers, een kleine tweehonderd jaar na dato, met elkaar op de vuist kunnen gaan over de achtergronden van het Padangse kastekort, waarbij Douwes Dekker al dan niet een scheve schaats zou hebben gereden. Hun liefde, mijn liefde voor zinledige details, het is alles waarlijk voortgesproten uit liefde voor de schrijver.

DE PAREL DUIKER

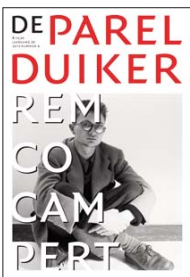
tijdschrift over schrijvers en literatuur

Onder het stof van zolders, archieven en herinneringen liggen de mooiste schatten uit de geschiedenis van boek en literatuur verscholen. Het tijdschrift De Parel duiker openbaart ze, indachtig het motto van Multatuli: 'Een parelduiker vreest den modder niet.' (Idee 1209a)

Brieven van Willem Elsschot, F. Bordewijk of Franz Kafka, herinneringen aan Gerard Reve, onthullingen over Nescio, foto's van Hugo Claus of Paul Celan, ongepubliceerde gedichten, verhalen en lezingen: ze staan in De Parel duiker. Reportages brengen befaamde of juist verrassende literaire locaties in beeld. De artikelen zijn altijd boeiend en helder geschreven en worden rijkelijk geïllustreerd met unieke foto's en documenten. De Parel duiker wijdde al een dubbelnummer en een tiental artikelen aan Willem Elsschot.

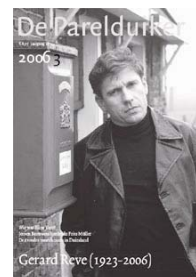
Neem nu een abonnement op De Parel duiker en ontvang als welkomstgeschenk de reportages en brieven van Joseph Roth, gebundeld in *Hotelmens* à € 14,95 of *De wegen van de wereld*, het meesterlijke reisverslag door het Midden Oosten van de Zwitserse auteur Nicolas Bouvier à € 24,90. Ga naar www.parelduiker.nl of bel + 31 (0)900 2265 263.

Een jaarabonnement van 5 nummers kost € 49,90 voor Nederland en € 59,90 voor België e.a. landen. Een digitaal abonnement kost voor alle landen € 29,50.

'Eigenlijk zou iedereen die de letteren een warm hart toedraagt zich spoorwegs moeten abonneren op De Parel duiker.' (Trouw)

www.parelduiker.nl

‘Uw waar zij waar, uw geld zij baar’

Hendrik Brinkman 1930 – 2016

Op 9 maart 2016 overleed de Amsterdamse antiquaar Hendrik Brinkman. Geboren op 9 oktober 1930 in de hoofdstad van Friesland, Leeuwarden, vertrok hij na het voltooien van de middelbare school naar Amsterdam. Daar studeerde hij korte tijd sociale wetenschappen, maar nam in de zomer van 1954 een tweedehands boekenwinkel over, en hernoemde die ‘Antiquariaat Brinkman’. In de schaduw van blikvangers als Max en Wilma Schuhmacher, en Gerke Postma (van Het Huis aan de Drie Grachten), dreef hij zijn zaak, gespecialiseerd in Nederlandse letterkunde en letterkundige en taalkundige studies.

Henk Brinkman was een boekhandelaar, en slechts een liefhebber van het boek als hij het met winst kon doorverkopen. Lezen deed hij sporadisch, meer belangstelling had hij voor het sociale contact, een goed gesprek met klant of collega. Hij was overtuigd van het ‘menselijk tekort’, de onmogelijkheid de eigen dromen in werkelijkheid om te zetten. Brinkman kwam uit een anti-godsdienstig, socialistisch nest, maar had toch altijd zijn bijbel naast zich liggen. Dat was het Verzameld Werk van Willem Elsschot.

Elsschot was gids, leidraad en klankbord in zijn bestaan als winkelier. In 1976 kwam ik in het antiquariaat aan het Singel te werken, en mijn loopbaan is geplaveid met gezegden van het orakel uit de Lemméstraat. Het zal niet verbazen dat de meeste van die uitspraken uit *Lijmen* kwamen. Toen ik kort na mijn aantreden als winkelbediende kortaf was geweest tegen een potentiële koper, werd me toegevoegd: ‘Wees beleefd tegen je klanten, want het zijn je vijanden!’ Maar als ik te aardig was geweest, zei hij: ‘Lijm dan maar, Boormannetje’. De opschriften in het Museum van Inlandse en Uitheemse Voortbrengselen kwamen altijd van pas. Breedsprakige bezoekers kregen te

horen: ‘Hou niemand van zijn werk, / Hetzij patroon of klerk’. En als het Franse toeristen waren klonk tot hun stomme verbazing: ‘Lorsque vous avez tout dit, / Levez-vous et partez d’ici’.

Henk Brinkman was een echte handelaar die elke betaling als een bekroning zag (‘Het incasseren is de waarheid, Frank’, sprak hij mij ernstig toe). Tegelijk had hij een zeer links-kloppend hart en wilde graag met Tsjip ‘opstappen met de verdrukte scharen om vorsten en groten tot brij te vertrappen’. Nog een overeenkomst met zijn idool was zijn afzijdigheid in het dagelijks gezinsleven, en zijn vreugde over zijn kleinkinderen, ‘die veel moeten doen wat ik heb nagelaten en veel nalaten van wat ik heb gedaan’.

Hij dweeptte dagelijks met Elsschot, maar aan Alfons de Ridder had hij geen boodschap. Secundaire literatuur, weetjes over het leven, de kringen waarin zijn held vertoefde, Brinkman wilde het niet weten. Sterker, hij vond het ongepast voyeurisme. Het werk was hem genoeg.

Henk Brinkman was wars van religie. Tijdens de crematieplechtigheid sprak o.a. zijn acht jaar jongere broer Jurjen. Deze eindigde zijn toespraak volledig in de geest van de overledene: ‘Priesters zalven en beloven, / Maar ik kan het niet geloven. / Neen, er is geen wenden aan: / als wij dood zijn is ’t gedaan’.

Frank Rutten

Antiquariaat Brinkman

Henk Brinkman (inzet). Op de kist in rode band het Verzameld Werk van Elsschot.

De God van Nederland roept U!

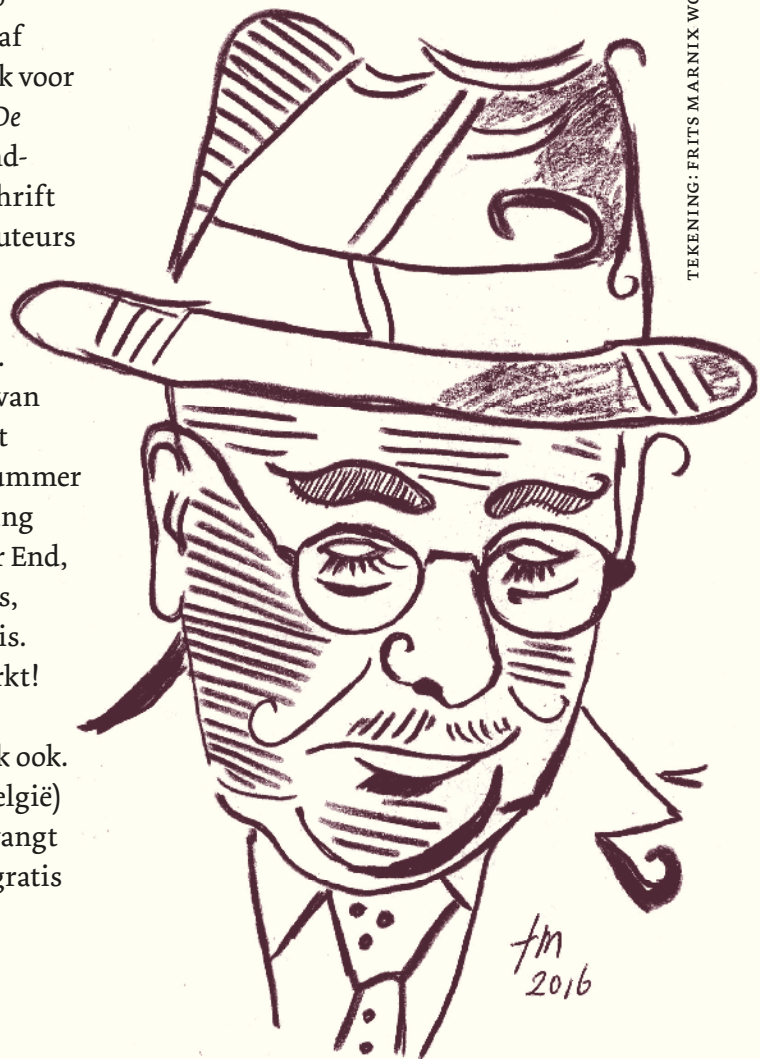

Al veertien maal verscheen een aflevering van het cultureel-satirisch kwartaalblad *De God van Nederland*, en altijd was er aandacht voor Zijn helden: Willem Frederik Hermans, Karel van het Reve, Nescio en Willem Elsschot. Elsschot-biograaf Vic van de Reijt was verantwoordelijk voor de artikelen over die laatste auteur. *De God van Nederland* is een moeilijk vindbaar, enigszins geheimzinnig tijdschrift waaraan de meest vooraanstaande auteurs uit Nederland en België meewerken.

Speciaal voor de leden van het w.e.g. maakten wij een verrassingspakket van twaalf nog leverbare nummers. Stort daarvoor € 125,- op bankrekeningnummer NL51 INGB 000 494 12 52 t.n.v. Stichting Polak & Van der Kamp/Gebed zonder End, onder vermelding van uw woonadres, en u ontvangt het pakket franco thuis. Wees er snel bij, de voorraad is beperkt!

Abonnee worden? Dat kan natuurlijk ook. Stort € 30,- (Nederland) of € 40,- (België) op bovenstaande rekening en u ontvangt de vier laatst verschenen nummers gratis in de bus.

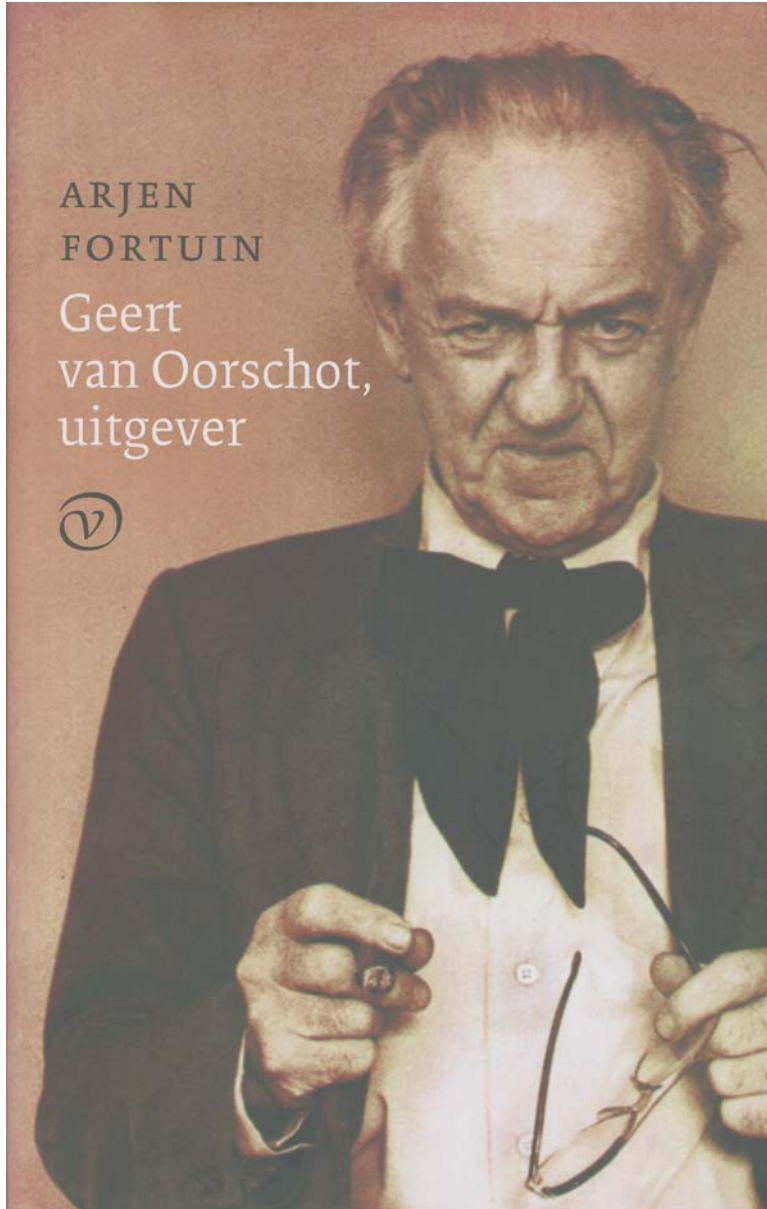
WWW.DEGODVANNEDERLAND.NET

TEKENING: FRITS MARNIX WOODSTRA.

Willem Elsschot en de biografie van Geert van Oorschot

Arjen Fortuin, redacteur van *NRC Handelsblad*, schreef een biografie van de spraakmakende uitgever Geert van Oorschot (1909-1987) én zijn uitgeverij. Een fragment uit de recensie van Elsschot-biograaf Vic van de Reijt in *De Groene Amsterdammer* van 3 december 2015:

De biografie van Van Oorschot is dus ook de biografie van de uitgeverij. Fortuin brengt die geschiedenis nauwgezet in kaart, met een overzicht van alle uitgaven van 1945 tot 1987, en een goed oog voor het zakelijke reilen en zeilen. Soms is het boek in de oude Van Oorschot-traditie slordig. Dat begint al in de tekst op het achterplat, waarin 804 pagina's worden beloofd (het zijn er 765, het colofon meegerekend). Fortuin dateert de Carmiggelt-biografie negen jaar te vroeg, noemt de studie van Lisette Lewin over het clandestiene boek ten onrechte een proefschrift, heeft het over een Tiny van het Reve en gaat voortdurend in de fout als het om Van Oorschots pogingen gaat om Willem Elsschot in zijn fonds binnen te slepen. Hij heeft het over Van Krimpen, waar Elsschots eerdere uitgever Van Kampen wordt bedoeld, noemt Elsschots oudste dochter Adèle De Ridder tot tweemaal toe Angèle, schrijft de *Brieven*-editie toe aan Nijgh & Van Ditmar, maar die kwam uit bij Querido, de uitgeverij die de slag om Elsschot won en zijn werk al vanaf 1969 in mooie bandjes uitgaf, wat Van Oorschot zelf gewild had. Hij spreekt over 'avonden in een staat van alcoholische opwindings' met Elsschot. Maar er is maar één zo'n avond bekend, begin 1953. Van Oorschot had zich, op voorspraak van Jan van Nijlen, met een flinke kegel en een paar delen van Multatuli bij de Antwerpse auteur vervoegd en na binnenkomst meteen zijn schoenen uitgetrokken. Elsschot had hem van jenever voorzien en een paar pantoffels en had zijn verkooppraatje stoïcijns aangehoord. Na zijn vertrek had Elsschot Van Oorschot vanaf het balkon nagestaard, benieuwd hoe lang het zou duren eer hij op zijn schreden terug zou keren. Toen hij weer aanbelde, opende Elsschot de deur op een kier en reikte hem zwijgend zijn schoenen aan.

Actrice Jeannine Schevernels gidste Elsschot door tuin Rubenshuis

Martine Cuyt

Jeannine Schevernels met de dvd van 'Villa des Roses', een driedelige televisiebewerking van Elsschots roman.

Zeventien was actrice Jeannine Schevernels (74) en al acht jaar zat ze in het vak toen ze een page speelde in het klank-, licht- en schouwspel *Het huwelijk van P. P. Rubens met Helena Fourment*. De page begeleidde tijdens de zomer van 1958 'een oudere man die bij de haltes een stoeltje behoefde'. De oudere man was Willem Elsschot, bleek een kleine week later.

'Had ik maar geweten dat de man naast wie ik wandelde Willem Elsschot was', zucht Jeannine Schevernels. 'Dan had ik hem gezegd: "Meneer Elsschot, ik heb een

prachtig gedicht van u geleerd: *Bij het doodsbed van een kind*". Ja, misschien had ik het hem zelfs voorge dragen.'

Ze kende de naam Elsschot uit de rijke boekenkast van haar vader, ze kende het vers door haar leraar voordracht, Jan Brouwers, maar een gezicht had ze nooit bij de schrijversnaam gehad.

We schrijven voorjaar 1958. Jeannine Schevernels en haar jongere broertje Fonne (Alfons) worden bij de balletschool van Jeanne Brabants gerecruiteerd voor het klank-, licht- en schouwspel *Het huwelijk van P.P. Rubens met Helena Fourment* dat de hele zomer in het Rubenshuis en de aansluitende tuin in Antwerpen zal worden opgevoerd.

Broer en zus herinneren zich de première met een hoop bekende gasten: burgemeester Lode Craeybeckx, schepen John Wilms, stadssecretaris K.C. Peeters. Maar de avond die voor Jeannine de onvergetelijkste wordt is een andere.

Jeannine Schevernels: 'Mijn broertje Fonne had een echte rol, die van Nicolaas, een van de twee zontjes van Rubens uit zijn eerste huwelijk, met Isabella Brant. Ik was één van de tien pages in collant en bordeauxrode tunique. Wij wandelden het parcours mee, begeleidten het publiek waar nodig, en boden de gasten aan het eind een glas rode wijn, de zogenaamde erewijn, aan.'

'Op een gegeven moment komt een zwartharige dame op me toestappen met de vraag: "Juffrouw, hebt ge aub geen stoeltje voor mijn vader. Hij is slecht te been."

Vader blijkt 'een kleine, corpulente man, pistolet-hoed op het hoofd, blauwe flikker oogjes, ik zie hem nog zo voor me, in een blauwgrijze *demi-saison* (geen echt dikke jas, geen regenjas, wel een geschikt voor het zogenaamde tussenseizoen).'

Het gevolg was dat de jonge actrice de hele wandeling liep met de stoel, aan de zijde van de man met de blauwe flikker oogjes. 'Wat ik niet meer dan normaal vond, ik had een goede opvoeding gekregen en een oudere man assisteren leek me vanzelfsprekend. Bij elke evocatie ging hij effectief zitten. Neen, specifieke reacties of commentaar kan ik me niet herinneren, wel dat hij alles erg aandachtig volgde.'

Programmaboekje van het klank-, licht- en schouwspel dat in 1958 in het Rubenshuis werd opgevoerd.

Wat Elsschot zag en hoorde

Het programmaboekje uit 1958 leert ons wat Elsschot zag en hoorde:

Een leerling (acteur Ray Verhaege) van Rubens heeft aan een bezoeker (H. Hancke) de woning en de kunstschatten die ze bevat getoond. Hij verhaalt thans de levensloop van zijn meester. Terwijl hij vertelt, worden de Aartshertogen Albrecht (L. Beyers) en Isabella (Ivonne Mertens), van wie Rubens hofschilder was, in tableau gezet. Vervolgens wordt de aandacht gevestigd op de architectuur van woning en atelier, de verschillende vertrekken worden opgesomd en de opschriften van Juvenalis, op de portiek, worden vertaald.

Het verhaal gewaagt van het overlijden van Isabelle Brant, Rubens' eerste vrouw in 1626, dat door droevige muziek en de beeltenis van de overledene wordt gesuggereerd. Rubens' stem wordt gehoord: acteur Ward De Ravet leest een stuk brief voor.

Tijdens bovenstaande evocatie verplaatsen de toeschouwers zich, begeleid door de pages, zo komen ze met de rug naar de portiek te staan, zodat ze Rubens' vertrek naar het buitenland kunnen zien. Daarna wonen de leerling, de bezoeker en de toeschouwers de

aankomst van Rubens en Helena Fourment (actrice Jet Naessens) mee, van wie het huwelijk zopas werd ingezegend in de Sint-Jacobskerk.

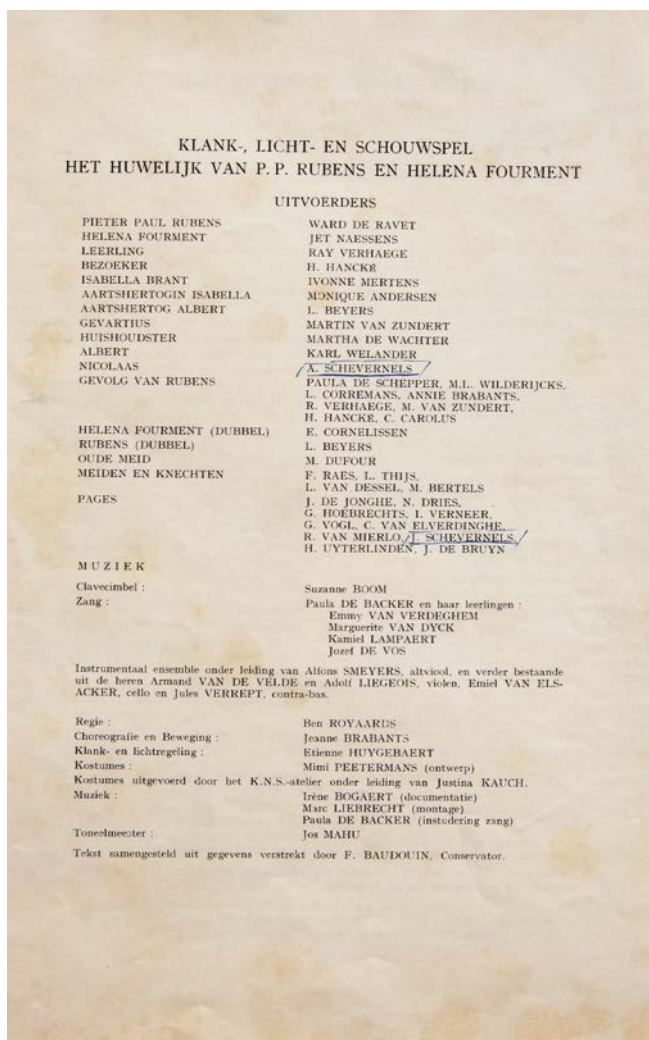
De bruidsstoet begeeft zich naar de tuin. De toeschouwers volgen tot op het bordes achter de portiek, van waar ze het schouwspel goed kunnen zien.

Wanneer het paar de tuin verlaat om in het atelier binnen te gaan, wordt, als een beeld uit Rubens' verdere leven, een evocatie gebracht van zijn schilderij *De wandeling in de tuin*, waarop hij samen met Helena Fourment en zijn zoon Nicolaas (Fonne Schevernels) is afgebeeld.

De toeschouwers worden uitgenodigd om in het atelier deel te nemen aan het bruilofsfeest. Iedereen krijgt een glas wijn aangeboden bij het betreden van de zaal. Gevartius, de geleerde humanist en vriend van Rubens, (gespeeld door Martin van Zundert) richt een korte toespraak tot het bruidspaar. Daarna wordt gedanst en gemusiceerd. Er is live klavecimbel, zang, en een ensemble van (alt)violen, cello en contrabas. Wanneer Rubens afscheid heeft genomen van de genodigden met een vers van Vondel, wordt als apotheose Rubens' schilderij *De liefdestuin* in klank en beeld omgezet.

De acteurs waren allen leden van het Nationaal Toneel en van de Studio voor Nationaal Toneel, de dansers behoorden tot het ballet en de balletschool van de Koninklijke Vlaamse Opera Antwerpen. Voor de regie tekende Ben Royaards, choreografie en beweging waren in handen van Jeanne Brabants, klank en licht werden geregeld door Etienne Huygebaert, de kostuums waren ontworpen door Mimi Peetermans. Het tekstmateriaal was aangeleverd door Frans Baudouin, toenmalig conservator van het Rubenshuis, dat tegelijk met de zomervoorstellingen de tijdelijke tentoonstelling *Herinneringen aan P.P. Rubens* huisvestte (4 juli -14 september 1958). Het is niet duidelijk of Elsschot die heeft bezocht.

Dat het klank- en licht- en schouwspel een succes was bevestigen Jeannine en Fonne Schevernels, maar ook een laaiende recensie in *Panorama* (datum en auteur onbekend): 'Ik kan er u alleen maar toe aanzetten zelf te gaan kijken. En niet alleen te gaan kijken, maar u in te leven in deze geslaagde evocatie van een van de mooiste periodes uit Rubens' leven. (...) dit kleurrijke schouwspel, dat, als toeristische propaganda én als educatieve reconstructie van een stuk geschiedenis, in alle opzichten geslaagd mag worden genoemd.' Een aankondiging van de avonden in *Nieuwsblad van het Waasland*, d.d. 6 juli 1958 spoort aan om te reserveren, wegens bijna uitverkocht. Toegangsprijs? 50 fr., erewijn inbegrepen.

Pagina uit het programmaboekje waarin de ouders van Jeannine en Fonnie de namen van hun kinderen hebben onderstreept.

Na het glas

Terug naar Jeannine Schevernels, page met stoel, en de oudere man in de blauwgrijze *demi-saison*. Er ontspint zich tijdens het klank-, licht- en schouwspel geen conversatie tussen de burgerman en het meisje, behalve deze, aan het eind, na het glas: ‘Hij bedankte me vriendelijk en vroeg me mijn naam. “Mag ik uwe naam weten?” Die gaf ik: Jeannine Schevernels. En toen hij me vroeg waar ik woonde, vond ik die vraag een beetje vreemd, maar ik gaf toch mijn adres: Te Cauwelaarlei 81, Deurne.’

Ze denkt niet meer aan die avond tot er op een dag een pakje voor haar ligt op haar ouderlijk adres. Het is nog geen volle week na ‘het huwelijk’ van Rubens.

“Er is een pakje voor je gekomen”, zei papa. ‘Ik bekeek het bruine papier: Aan juffrouw Jeannine Schevernels,... Geen afzender. Je kunt me mijn verbazing voorstellen toen uit het bruine papier *Het Dwaallicht* tevoorschijn kwam, met opdracht van de schrijver! Ik paraphraseer – want het boekje ligt tijdelijk in een op-

slagplaats – *Aan Jeannine Schevernels, met dank voor de hulp bij Rubens’ tweede huwelijk. Willem Elsschot.*’

‘Die man was dus Willem Elsschot geweest! Ik was verwonderd, maar mijn vader was gewoonweg in de wolken. Hij kende het werk van de auteur toen veel beter dan ik.’

‘Nu heb ik spijt’, zegt Jeannine, ‘dat ik zelf geen bedankbriefje heb gestuurd. Ter verdediging: ik had geen adres, in die tijd was het *not done* om een auteur aan te schrijven. Ik heb hem geen tweede keer ontmoet. Wel in zijn teksten. Uiteraard heb ik *Het Dwaallicht* gelezen en later kwam *Villa des Roses* op mijn pad.’

Villa des Roses

Jeannine Schevernels maakte deel uit van het dramatisch gezelschap van de BRT toen in 1989 de titel *Villa des Roses* door de gangen zoemde. Even later kreeg ze een brief van haar werkgever: ‘U werd aangeduid voor de rol van madame Dumoulin in *Villa des Roses* naar Willem Elsschot. De opnames vinden plaats daar en daar van zus tot zo 1989.’

Zo beschreef de BRT de *Villa*: ‘Brussel 1910. Het familiepension Villa des Roses biedt onderdak aan een schare hoogst merkwaardige internationale gasten. Hun beroepsinkomsten zijn onduidelijk. Meneer Groenwoud is een Duitse rokkenjager die van drank houdt, Monsieur Martin is een wanbetaler met een Poolse vriendin. Meneer Aasgaard is een Noor die Frans wil leren. De Bretonse Madame de Kerros zit slecht in haar vel. De dementerende Madame Gendron wordt alleen getolereerd om haar geld. Dat ze geregeld dingen van andere gasten steelt, wordt met de mantel der liefde bedekt. En dan is er de uitbaatster van het pension, Madame Brulot met haar aapje Chico - die haar gestorven kindje moet vervangen. Haar man houdt zich weinig bezig met het pension. Eén ding hebben alle heren in huis gemeen: ze zijn gefascineerd door het nieuwe, naïeve kamermeisje Louise. Meneer Groenwoud zet alles op alles om haar te verleiden.’

De rollen waren verdeeld door producer Lou De Vel. Als regisseur stond Lode Verstraete op de mededeling. ‘We hebben met hem een eerste lezing gehad, maar toen werd Lode Verstraete geveld door hartproblemen en kwam de net afgestudeerde Marc Lybaert als vervanger, die uiteraard nog niet kon bogen op de ervaring van Verstraete. Maar: het is beslist nog een goede productie geworden.’

Jeannine Schevernels prijst de sterke tekst van Elsschot, voor theater bewerkt door Jozef Van Hoeck, prijst cameraman Jos Van Schoor, looft de sterke acteerprestaties.

Scène uit 'Het huwelijk van P.P. Rubens met Helene Fourment'.

De Dienst Drama van de BRT maakte de televisiebewerking in drie delen in co-productie met de Nederlandse KRO. Op enkele gastacteurs uit België, Nederland en Italië - Daniela Bisconti - na, waren de acteurs allen al in Vlaanderen bekende namen en gezichten van theater en televisie; behalve Jeannine Schevernels: Dora Van der Groen, Denise De Weerd, Jo De Meyere, Ward De Ravet, Jenny Tanghe, Emmy Leemans, Jacky Morel, Doris Van Caneghem, Oswald Versijp, Ludo Busschots, Walter Cornelis en Machteld Ramoudt. De plaats van actie verhuisde van Elsschots Parijs naar Brussel. Wellicht om financiële redenen.

Weduwe

'Ik was blij met de rol', vertelt Jeannine Schevernels nu, de tekst van Dumoulin heeft ze nog steeds grotendeels paraat. 'Ik mocht geregeld Frans praten – wat dat betreft ben ik een echte Belg; ik heb in het Frans én het Nederlands gespeeld.'

'Dumoulin was voor mij een vrouw die op het verleden teerde en daarin bleef steken, eigenlijk. Ze was weduwe en haar man had als ambassadeur in Teheran wel degelijk wat betekend, maar die periode was on-

herroepelijk voorbij. Ze bracht net als de anderen haar dagen in het pension door, met herinneringen.'

'Wij speelden in een niet-verwarmd oud herenhuis in de Burgemeesterstraat in Elsene, ook 's nachts. In die tijd werd nog op pellicule gewerkt, niks cassettes. Kun je je dat voorstellen? Moest je ook elke keer wachten op de ontwikkeling van de film.'

'Of ik de hoofdrol van Louise niet liever had gespeeld? Nee hoor, daar was ik te oud voor en haar rol paste verder evenmin bij mijn profiel. Ik ben overigens nooit jaloers geweest op de rol van iemand anders, net dankbaar voor wat op mijn pad is gekomen.'

'Ik vind *Villa des Roses* een prachtig boek omdat het zo mooi en zo juist een tijdsbeeld schept. Het portretteert een jong, onnozel dienstmeisje dat tot over haar oren verliefd wordt op Grunewald/Groenwoud, een schurk in herenkleren. Ze wordt zelfs zwanger van hem, weet niet langer van welk hout pijlen te maken.'

'Let wel: een scenario kan nooit het hele boek vangen, laat staan vervangen. Maar ik was er blij mee. Dora Verbruggen, hoofd kostuums van de BRT toen – en moeder van de bekende zangeres Sofie, zorgde voor drie prachtige jurken voor me: een blauw, een lichtgroen in zijde om de *Villa des Roses* te verlaten

richting koets en de heerlijke witte verjaardagsjurk met pareltjes. In mijn haar, want het mocht feestelijk zijn, een *aigrette*, een veer.’

Madame Dumoulin figureert in de serie vooral in duo met Madame de Kerros: een paar zinnen in de traphal, iets over Marie Antoinette (echtgenote van koning Lodewijk XVI van Frankrijk), iets (gniffelend) over madame de Pompadour, een van de beroemdste maitresses van Lodewijk XV van Frankrijk, maar in de tweede aflevering staat Dumoulin centraal tijdens een diner vanwege haar verjaardag, met taart en kaarsjes en live muziek. De camera staat daar vooral op madame Dumoulin, op haar dankrede en danspasjes.

Jeannine Schevernels herinnert zich de gezellige sfeer onder de collega’s, de speelsheid van Dora Van der Groen, de sinaasappelsteelscène van Madame Gendron. ‘Dora was toen al een monument. Ze is de enige van de bent die ook in de langspeelfilm *Villa des Roses* van Frank van Passel heeft gespeeld, dezelfde rol als bij ons. Ik was wat blij toen ik van haar op een gegeven moment een goedkeurend knikje kreeg.’

Heren van Zichem

Jeannine Schevernels is een icoon uit de Vlaamse dramakunst op televisie: jong en oud groeiden met haar op: van monumentale jeugdfeuilletons (1960-1988) als *Kapitein Zeppos*, *Keromar*, *De Kat*, *Postbus X* tot televisiereeksen (jaren zestig tot negentig) als *Wij*, *Heren van Zichem*; *De Paradijsvogels*, *Het Pleintje*, tientallen rollen in tv-drama en rechtstreekse uitzendingen vanuit de studio, rollen in *Mijn vriend*, *Boerenpsalm* en post-synchronisatie in films als *Pallieter* en *Daens*.

En dan hebben we het nog niet gehad over de talloze hoorspelen en Jeannine als de onvergetelijke stem van de Vlaamse Calimero.

We durven haar niet te vragen wanneer ze weer op het scherm komt – al kennen we haar voorkeur voor historisch kostuumdrama als *Downton Abbey* of voor de film *Quartet* van Dustin Hoffman, waarin een stel bejaarde operazangers die in een rustoord wonen samen een recital willen geven. (De film is gebaseerd op een toneelstuk van Ronald Harwood, die zich op zijn beurt liet inspireren door de documentaire *Tosca’s Kiss*, over de villa van Verdi in Milaan. Verdi schonk zijn villa per testament aan klassieke muzikanten om er hun oude dag te slijten.)

Durven we? We durven. We werpen haar deze ultieme vraag voor de elegante voeten: ze heeft Ernest Claes gespeeld (*Wij*, *Heren van Zichem*; *Jeroom en Benzamien*), Timmermans (*En waar de ster bleef stille staan*, *Boerenpsalm*) en Elsschot. Hoe anders was Elsschot spelen?

Jeannine Schevernels: ‘De taal van Elsschot was van een beetje hoger niveau toch, zonder de anderen te willen neerhalen. Zij waren wat volkser, meer platteland. Elsschot voerde je naar de stad.’

‘Ik wou dat ik hem toen, in 1958, herkend had. Toen ik mevrouw Brabants (Jeanne, Belgisch dansicoon, 1920-2014) het verhaal een jaar of acht geleden vertelde, was zij verbaasd. Zij had Elsschot die avond niet opgemerkt. Ik geloof dat hij zich toen behoorlijk incognito heeft voortbewogen.’

‘Weet je, als je hier en nu voor me een rij oudere, gezette mannen in *demi-saison* zou oplijnen, dan zou ik de schrijver er zo uitpikken, met die flikker oogjes en zijn gedecideerde zachtheid.’

Geraadpleegde werken:

Programmaboekje *Het huwelijk van P.P. Rubens met Helena Fourment*

Nieuwsblad van Temse, 6 juli 1958.

Cobra.Canvas.be

Rubenianum

‘Het leven is broos als glas’

(door Willem Dolphyn gekozen als openingstitel op het bidprentje)

Eind 2015 stond de zon regelmatig boven de einder bij Willem Dolphyn, kleinzoon van Willem Elsschot en gerenommeerd kunstschilder. De toekomst kleurde rooskleurig. De tentoonstelling in Londen werd een groot succes, het bericht viel in de bus dat Willem, ‘ad vitam eternam’, in zijn zo geliefde atelier in de Venusstraat mocht blijven, en zijn ‘magnum opus’, het vijf meter lange schilderij met zicht op de Scheldekaaien, siert nu een directiekantoor van een havenbedrijf. Dat schilderij, waaraan Willem een volledig jaar had gezwoegd, kreeg van de stad niet de plaats waar Willem jaren van gedroomd had.

Op 13 januari 2016, om 14.49 uur, sprak Willem het volgende bericht in op mijn voicemail: *“Een simpele vraag. Mijn leven loopt ten einde. Zoveel heb ik niet meer tegoed. Ik zou begraven worden in dé kathedraal, als atheïst, wat al een uitzondering is. Zoudt gij een klein woordje over mij willen spreken. Indien niet, sans rancune. Willem.”*

Niemand legt zo een opdracht naast zich neer. Op 21 januari is Willem thuis rustig overleden. Ook het WEG is in rouw. In 2014 hebben wij nog een uitvoerige bijdrage over Willem gepubliceerd in *Achter de schermen* (Jg.16, nr.1-2, mei 2014). Hij was de kroongetuige van de Elsschotfamilie. Niemand die sappiger en boeiender, in dat pittige Antwerps accent, de kleine en grote lotgevallen van grootvader Willem Elsschot, zijn familie, vrienden en bezoekers, zo mooi in de verf kon zetten.

Op 9 maart 2016 vond het 16de Vlaamse benefietdiner plaats in het ‘Vlinderpaleis’ in Antwerpen. In deze *Achter de schermen* vindt u een uitgebreid verslag. Meer dan 650 disgenoten luisterden naar Bart De Wever,

burgemeester van Antwerpen en naar Germ Kemper, de voormalige deken van de Amsterdamse orde van advocaten. Karel Verhoeven, de hoofdredacteur van De Standaard, was een briljante inleider. In de lente van 2017 zijn we opnieuw te gast in dit feeëriek Justitiepaleis. Half oktober spreken we een vaste datum af met Frans Timmermans, vice-voorzitter van de Europese Commissie en met Hilde Crevits, Vlaams minister van Onderwijs en vice-president van de Vlaamse Regering. We kijken nu al uit naar deze editie.

Met het toesturen van deze *Achter de schermen* en het cahier *Geen woord te veel, geen gebaar te dik. Menno ter Braak over Willem Elsschot*, is het werkingsjaar 2015-2016 voltooid. Wij wensen u nog een warme zomer vol leesplezier.

COLOFON

Deze editie van de nieuwsbrief *Achter de schermen*, uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w., verscheen in juni 2016 in een oplage van 500 exemplaren, bestemd voor de leden van het WEG.

Lezersservice

<http://www.weg.be>

info@weg.be

Bank

België:

IBAN: BE30 4098 5788 4111

BIC: KREDBEBB

Secretariaat

Wezelsebaan 195 | 2900 Schoten | België

Tel. & fax: + 32 3 666 78 70

Redactie

Cyriel Van Tilborgh

(cyriel.van.tilborgh@skynet.be)

Thijs Wierema

Tel: + 31 20 6 242 950

Bestuur

Voorzitter: Cyriel Van Tilborgh

Vice-voorzitter: Vic van de Reijdt

Bestuursleden:

Jan Maniewski

Janny Nijhof

Koen Rymenants

Thijs Wierema

WEG-fotograaf: Alain Giebens

(alain.giebens@skynet.be)

Administratieve ondersteuning: Iris De Rijcker

Ereleden WEG

AMVC-Letterenhuis

Baloise Insurance

Canvas

De Morgen

De Standaard

Ernst & Young

Gazet van Antwerpen

Het Belang van Limburg

KBC Bank & Verzekering

Vlaams Fonds voor de Letteren

VVL BBDO

Lay-out & druk

Jan Vanriet, Jan Depover

EPO